1895. 6:e häft.

DAGNY

TIDSKRIFT FÖR SOCIALA OCH LITTERÄRA INTRESSEN

UTGIFVEN AF

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET.

INNEHÅLL:

S. L—d Adlersparre. In memoriam.
a) Förord. b) Barndoms- och ungdomsår af *S—d.* c) Utvecklingsår.—Samarbete af *R. O—a.* d) Vidgad verksamhet af *E. A—d.* c) Efterskrift af *S—d.*
***Sigrid Leijonhufvud,* Viktor Rydberg.** Dikt.
***Lilly Engström,* Mina Forsell.**
Ett besök i kvinnornas utställning i Köpenhamn.
Meddelande från Fredrika-Bremer-Förbundet.
Från skilda håll.

Pris pr årgång: För Förbundets medlemmar kr. 2:50.
För icke medlemmar » 4:00.

K. M. Lundbergs Bosättningsmagasin och Almedahls Fabriks Försäljningsmagasin

7 Storkyrkobrinken 7
STOCKHOLM.

Specialité: **Linne- och Sängutstyrslar.**

Största härvarande lager af **Linne- & Bomullsväfnader:**

Duktyger, Handdukar, Näsdukar, Spetsar, Lakanslärfter, Broderier.

Färdigsydda Damutstyrslar, tillverkade å egen syatelier.

Priskurant och profver sändas franko. Order å väfnader, uppgående till minst 25 kronor, levereras fritt vid närmaste järnvägs- eller ångbåtsstation.

Doktor HEDDA ANDERSSON

38 Malmskilndsgatan 38.

Mottagningstid från och med den 1 November kl. 12—2.

VÄFGARNER

af Bomull, Linne (Almedahls) och Ylle, största sorterade lager, till de lägsta priser i

AXEL HINDERSONS

Garnbod: Hötorget 13. — Filial: Götgatan 18.

Priskurant sändes på begäran.

Hygieniska Skodon tillverkas för Herrar, Damer och Barn.

OBS.! Prisbelönta af Dräkt-Reformföreningen.

Skodon tillverkas äfven efter modern fason.

Allt arbete utföres noggrannt och af bästa materiel.

Reparationer verkställas väl och på bestämd utlofvad tid.

P. GUST. PETTERSSON,

52 Drottninggatan 52.

Nya Hushållsskolan

(för **bildade** flickor). Grundad 1881.

Föreståndarinna: **Fröken H. Cronius.**

Nya Hushållsskolans Matsalar

Vestra Trädgårdsgatan 19.

OBS.! Särskild matsal för fruntimmer.

Magasin des Nouveautés pour Confection

20 Kungsträdgården 20

och dess filialer

3 Vesterlånggatan och **75 Vesterlånggatan**

rekommenderar

i största urval till ***billigaste priser***

Höst- & Vinterkappor

H. de THANCH HÖCKENDORFF.

För kapitalister, särskildt fruntimmer, har det länge varit ett önskningsmål att kunna öfverlämna vården af sina värdepapper och skötseln af sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet af det anförtrodda uppdraget äfvensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning

***(Lilla Nygatan 27,** expeditionstid 10—4),*

som under garanti af **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning af enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatafdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatafdelningen vid förfallotiderna kupon ger och tillhandahåller deponenten influtna medel. Vidare efterser Notariatafdelningen utlottningar af obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blifvit utlottad, samt lämnar förslag till ny **placering** af det ledigblifna kapitalet.

Exempel 2. Om inteckningar deponeras hos Notariatafdelningen underrättar Notariatafdelningen gäldenären därom att räntorna å inteckningarna skola till afdelningen inbetalas, hvarefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatafdelningen att inteckningarne blifva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos afdelningen deponerad inteckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsafgift: 50 öre för år pr 1,000 kronor af depositionens värde, dock ej under två kronor.

C. E. LAGERSTRÖM

Sybehörs- & Modeaffär

29 Drottninggatan 29
18 Humlegårdsgatan 18
18 Götgatan 18

Å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå mottagas anmälningar till inträde i Förbundets

Sjukkassa.

Äfven personer, som icke äro medlemmar af Förbundet, kunna blifva delegare i densamma.

*

Aug. Magnusson

(etablerad 1860)

46 & 48 Vesterlånggatan 46 & 48

Försäljningslokaler: *nedra botten, en, två* och *tre* tr. upp

STOCKHOLM.

Största lager i Norden

af

Kulörta o. Svarta Yllekläddningstyger
Kulörta och Svarta Sidentyger
Bomulls-Tvättklädningstyger
Schalar och Kapptyger m. m.

Observera! Genom direkta förbindelser med in- och utlandets förnämsta fabrikanter kan jag erbjuda ofvannämda artiklar **bättre** och **billigare** än någon annan och torde en hvar genom besök i mina lokaler eller genom reqvisition af profver och varor lätt blifva öfvertygad om fördelen att hos mig fylla sina behof af dessa artiklar.

Riks-Telefon 6 26. Allm. Telefon 28 67.

Profver på begäran kostnadsfritt.

Riks-Telefon 6 26. Allm. Telefon 28 67.

S. L—d Adlersparre.

In memoriam.

Den 27 sistlidne juni slutade fru Sophie Adlersparre på ägendomen Ström invid Södertelje sitt ädla, gagnerika lif. Den smärtsamma underrättelsen, som öfver hela vårt land, och äfven där utanför, framkallat sorg och deltagande, kom ej för hennes närmaste vänner oväntad. Redan under den gångna vintern hade den förr så kraftiga lifslågan, som brunnit för så mycket stort och ädelt, som på så många verkat tändande och lifvande, börjat mattas och aftyna, man anade att det blott skulle behöfvas en pust för att få den svaga gnistan att för alltid släckas. Och hvad vinterns kalla vindar skonat, det skulle skördas af sommarens milda fläktar. Född midt under rosornas tid, fördes Sophie Adlersparre sakta och omärkligt in i den eviga hvilan, under det naturen stod i sin fagraste sommarprakt — en början och ett slut symboliska för en lefnad, som, eldad af en alltid sommarvarm entusiasm, vetat att i så fullt mått locka fram blommor och rika skördar ur oansenliga frön och obrutna tegar.

Få af samtidens kvinnor, om ens någon, har i lika hög grad, så mångsidigt och framgångsrikt, som fru Adlersparre ingripit i sitt lands kulturarbete, därvid framför allt med sitt eget köns högre intressen som mål. För en utförligt utarbetad teckning af ett så innehållsrikt lif är naturligen ännu ej rätta tiden kommen. Därtill fordras en längre tidrymd än den af några få veckor, och en långt rymligare plats än den vi ha till vårt förfogande. Några minnesblad, hvarpå de, som i lifvet stodo den hädangångna nära, tecknat några drag ur hennes lif

och verksamhet, är det emellertid för oss en kär och dyrbar plikt att sända ut i världen, medan ännu hågkomsten af den ädla gamlas rika personlighet och storartade lifsgärning lefver friskt i allas sinnen. I den svenska kvinnans historia, när den en gång blir skrifven, skall Esseldes bild intaga en betydande plats. I afvaktan därpå må dessa blad vara vår enkla, men af varmaste hjärta kända, hyllningsgärd åt hennes minne.

* * *

Den kortfattade lefnadsteckning, inledd med ofvanstående ord, som här nedan meddelas, trycktes kort efter fru Adlersparres död och utdelades då i en särskild skrift till den bortgångnas närmaste vänner.

Red.

Barndoms- och ungdomsår.

Midt i en härlig, storartad natur i södra Tjust af Kalmar län ligger herregodset Helgerum. Från några klara sjöar längre upp flyter en bred å där förbi ned till hafvet. Ty hafvet går med en långt inskjutande smal vik ända dit fram. Man

»ser från lönnars och kastanjers löfverk
gamla herresätet, forna släkters
»Hel'ge rum», från två terasser höja
lugnt sig mellan berg och fors och spegla
sin altan och sina paviljonger
djupt i viken...»

Helgerum ägdes på 1820-talet af öfverstelöjtnanten Erik Knutson Leijonhufvud, och här föddes den 6 juli 1823 hans andra barn, dottern Sophie.

Hennes barndom var rik på skönhetsintryck. Tidigt vaken för all naturens härlighet, omgafs hon tillika i hemmet af en atmosfer af förfining och harmoni. Hennes far, »en ädling i ordets vackraste bemärkelse», högsinnad och fördomsfri, förenade med en stolt naturs häftighet ett visst vekt och drömmande grunddrag i själen. Han älskade musik, och hans aderton år yngre maka, Sophie Hoppenstedt, hade ett för hennes tid ovanligt välde öfver tonernas språk. Deras äldsta dotters rika musikaliska begåfning fick därför tidigt utveckling. Hon talar i en efterlämnad anteckning med förtjusning om musikaftnarna i den präktiga, genom två våningar gående runda salen på Helgerum. »Aldrig tändes skymningsbrasan eller det hemlighetsfulla takljuset, som öfvergöt de höga väggarne med ett gallerverk af ljus och skugga, utan att modern vid pianot lät de gamla mästarne tolka själens djupaste rörelser, eller vid harpan 'schweizerbub'en' eller 'kolargossen' under susande ackompagnement tälja i toner sin saga; eller ock sågs faderns sköna gestalt, med fiolen på ett eget sätt hvilande mot bröstet, låta Bellmansmelodier springa fram under stråken, beledsagade af harpans ackorder.» *

* Detta liksom öfriga citat äro hemtade ur efterlämnade självbiografiska anteckningar.

Modern undervisade själf Sophie och en yngre dotter ej blott i musik utan äfven i handarbeten och i det efter dåtida anspråk icke ringa mått af boklig bildning, som hon själf inhemtat. Dotterdotter till den kvicke som talare kände biskop Wallenstråle och själf utrustad med en lefvande intelligens och stor energi, hade hon nämligen ej kunnat nöja sig med den uteslutande franska bildning, som kommit henne till del i pensionen. Den tyska litteraturens segertåg genom Sverige hade ryckt äfven henne med, och hon hade på egen hand brutit sig väg till dess skatter. Nu kunde hon äfven till dem vägleda sin vetgiriga unga dotter.

Dennas rika, mångsidiga anlag gjorde sig tidigt märkbara. Redan vid fyra år kunde hon läsa, lärde allt med lust och lätthet och gjorde snabba framsteg, särskildt i språk, musik och handarbete. Modern följde med glädje hennes utveckling och uppmuntrade henne ofta, dock aldrig utan att inskärpa, hurusom de anlag hon fått voro en Guds gåfva, ett lån, hvilket hon hade att i lif och gärning återbära.

Modern tänkte härvid förnämligast på musiken. Det var af sin far, som Sophie Leijonhufvud första gången väcktes till aning om att hennes egentliga styrka låg i något annat. Hon mindes ännu på gamla dagar det beröm hon fått af honom för en svensk uppsats och den utsikt han öppnade för henne att en gång kunna med pennan bidraga till sitt uppehälle. Han var angelägen att vänja henne att ej för framtiden räkna på det öfverflöd, hvari hon växt upp.

Tillsammans med sina tre syskon uppfostrades hon på det hela strängt, »dock så att de under strängheten anade kärleken.»

Full af upptåg och påhitt, deltog Sophie med lif och lust i sina båda bröders lekar och uppfängade äfven månget korn af deras informators undervisning. Starkast var hon dock fäst vid den två år yngre systern Amélie, henne mycket underlägsen i begåfning, men en den älskligaste uppenbarelse så till yttre som inre egenskaper. I förhållandet till denna syster, mer ännu än i förhållandet till den henne i mycket alltför lika modern, fann barnet tillfredsställelse för sin efter sympati och kärlek törstande själ.

Till och med sitt trettonde år växte Sophie Leijonhufvud på detta sätt upp i stillhet på Helgerum. Men då kom den

glada syskonkretsens första sorg. Barndomshemmet, som de med sådan hänförelse älskade, vid hvilket de vuxit fast med så många fina hjärtetrådar, såldes, och familjen flyttade på hösten 1836 till Stockholm.

Det tillfälle att vidga sina kunskaper, som nu erbjöds den unga Sophie, försonade henne dock snart med vistelsen i hufvudstaden. Hennes bokliga uppfostran afslutades nu med en tvåårig kurs i den ansedda Bjurströmska pensionen. Den unga flickans ovanliga begåfning fäste här lärarnes uppmärksamhet, på samma gång hon roade kamraterna med sina infall och påhitt. Någon säkerhet, t. ex. i behandlingen af modersmålet, kunde hon ej under sin korta skoltid vinna. Men hon fick dock medel att på egen hand arbeta vidare, när, efter den sommar då hon fyllde 16 år, hennes skoltid ansågs afslutad.

Från denna tid inskränktes hennes egentliga studier till musiken, och hon ägnade sig allt allvarligare åt denna konst. Hon fick en förträfflig lärarinna i en syster till tonsättaren Josephson. Denne torde äfven själf öfvat inflytande på hennes musikaliska utbildning. Han tillbragte tillsammans med sin syster någon sommar nere på Manhem, en gård vid Bråviken, som baron Leijonhufvud inköpt en tid efter försäljandet af Helgerum.

Från och med 1843 bodde familjen året om på denna landtägendom, under flitigt umgänge med grannarne. »Här lefdes nu ett friskt och gladt lif bland en ungdomlig krets, känd för glada upptåg och kvickt skämt. Under allt detta gick dock på djupet af Sophies sinne en underström af otillfredsställda andliga behof — ett tyst, men oaflåtligt spanande efter verksamhet och mål för de krafter, som rörde sig inom henne och som musiken, skönlitteraturen, handarbetet och det glädtiga hvardagslifvet ingalunda togo i tillräckligt anspråk.»

Under dessa år och redan sista tiden i Stockholm hägrade för den unga flickan skriftställareskap som ett lockande mål, och hon gjorde i allra största hemlighet några försök i den vägen, utan att visa dem för någon. Läsning var vid denna tid nästan ännu mer än musiken hennes tillflykt och passion. Hon glömde aldrig den vackra sommarkväll på Manhem, då hon tillsammans med sin syster första gången läste och förtjustes af Runebergs nyutkomna Nadeschda. För öfrigt påverkades hennes fantasi då starkast af Fredrika Bremer, Ingeman

och Walter Scott, och hon gjorde upp planer att öfversätta den senare, planer, dem hon ej ännu kunde bringa till verkställighet.

Kom så sorgen öfver det glada hemmet. Husfadern bortrycktes af döden i maj 1848, och familjens ekonomiska ställning befanns nu i betänklig grad rubbad.

Detta slag väckte all tjugufemåringens slumrande energi. Med ifver motsättande sig förslaget att flytta till en småstad för att spara, lofvade såväl hon som systern att söka bidraga till deras och moderns gemensamma underhåll i Stockholm. De fingo sin vilja fram. Och sällan hade den efter verksamhet törstande unga kvinnan kännt sig så lycklig som den dag, hon med inkomsten af sina musiklektioner och broderier kunde betala hyran för deras våning.

Arbetets art skänkte henne dock ej full tillfredsställelse. Det blef henne tungt — mycket tungt redan andra vintern, då blott två funnos kvar i hemmet. Döden hade då på hösten 1849 ryckt från hennes sida den älskade systern, »vid hvilken alla hennes innersta, finaste hjärterötter sedan barndomen sammanvuxit. Hon kände sig nu till sitt bästa, innersta väsen som en lösryckt planta, drifvande vind för våg på tårarnes bittra haf.»

Nu följde tre långa år af glädjelöst arbete och oaflåtligt sökande efter ett verksamhetsområde, som bättre motsvarade hennes begåfning. Aftnarna, då mor och dotter tillsammans vid lampan fördjupade sig i sina engelska älsklingsromaner, voro hennes bästa stunder. Först 1852 kom en ljusning, i det hon då fick en öfversättning från Dickens antagen till tryckning. »Den klara sommarkvällen, då Sophie nedanför badhuset i Marstrand såg den lilla skissen intagen i Posttidningen och vid hemkomsten hörde modern, som ej erinrade sig att det var hennes arbete, berömma öfversättningen, var den första ljuspunkten i hennes dåvarande lif och vändpunkten till en ny framtid.»

Öfversättningsarbetet bragte henne åter i jämvikt. Att grundligt fördjupa sig i författare sådana som Dickens, Irving, Beecher Stowe och under sträfvandet att återge deras tankegång och sätt att se mer och mer bli herre öfver sitt eget språk; det kände hon var en förskola för hennes bästa krafter. Det förberedde henne för den användning af dem, hvartill beröringen med en likstämd ande småningom skulle leda henne.

S—d.

Utvecklingsår. — Samarbete.

Ombedd att gifva några detaljer från det skede af S. L-d:s lif, under hvilket hennes litterära begåfning bröt sig fram i dagern, villfar jag så mycket hellre denna önskan, som jag sålunda får tillfälle att åter genomlefva oförgätliga stunder.

Vår första bekantskap härledde sig från nyåret 1856, då vi sammanfördes af en gemensam vän, som med Sophie talat om mitt vistande i Amerika och min återkomst därifrån, hvilket föranledde hennes önskan att lära känna mig. Hon, så väl som jag, hade länge trängtat efter en vän, i hvilken hon tillika kunde finna en själsförvandt, som hon, utan fruktan att missförstås, kunde låta blicka in i sin inre värld. Hon säger också om vårt sammanträffande: »Båda kände instinktmässigt vid första mötet, att de behöfde hvarandra, och snart var vänskapsbandet knutet». *

Minnesrika äro också för mig de stunder vi tillbragte under förtroliga samtal, utbytande åsikter och lifserfarenheter, meddelande tankar, förhoppningar och önskningar, eller tillsammans läsande värderika uppsatser och anslående skaldestycken. Stundom var Sophies vördnadsvärda moder den tredje i dessa intima samkväm, där hon gjorde en värderik insats genom sin själsodling, sitt fina vett och sin rika världserfarenhet. Bland de allvarliga ämnen, som ofta afhandlades, insmögo sig äfven lekande skämt och kvicka infall, och det uppfriskande skrattet var ej heller där främmande.

Ehuru uppfostrad i öfverflöd och med förfinade vanor, var Sophie dock enkel till sitt väsen och anspråkslös i sitt uppträdande och i sina behof. Hon kände ej heller den falska blygsel, som vid den tiden, både inom den klass hon tillhörde och äfven på lägre trappsteg af samhället, betecknade såsom förödmjukande för en kvinna af god familj, att medelst eget arbete förvärfva sig en behöflig inkomst. Som hon af egen erfarenhet lärt sig inse arbetets värde och välsignelse, men på samma gång svårigheterna för en kvinna i hennes ställning att erhålla ett lönande arbete, blef hon också en af förkämparne för utvidgandet af kvinnans verksamhetsområde.

* Här förekommande citat, äro, då ej annat angifves, hemtade från samma självbiografiska anteckningar, hvilka i det föregående omtalas.

Redan i det föregående har blifvit antydt, att Sophie genom musiklektioner och öfversättningar funnit en inkomstkälla. Den fyndighet och den makt öfver språket, hvarpå hon gaf prof i sina öfversättningar, ledigheten, behaget i hennes stil, skaffade henne snart högt anseende såsom öfversättarinna. Jag märkte likväl inom kort, att hennes själsgåfvor pekade på något högre än det osjälfständiga öfversättningsarbetet och uppmanade henne ofta att försöka sin penna på fri hand, men hon svarade alltid: »Det duger jag ej till». Så stor var vid den tiden hennes misstro till sig själf.

De försök till skriftställeri, hon tid efter annan i tysthet gjort, hade väl skänkt henne en »förunderlig njutning», men visades ej ens för systern annat än undantagsvis. »Blyg äfven inför sig själf» vid blotta tanken på att framträda inför allmänheten, uppbrände hon snart dessa förstlingsalster af sin penna.

Vid denna tid var ännu den högre aristokratiens kvinnovärld kringgärdad af konventionella skrankor och lefde därför tämligen oberörd af de friskare vindkast, som framkallades af den nya tidens vingslag. »Visst hade Fredrika Bremers, Agardhs och andra författares skrifter gifvit Sophie en aning om, att ej allt var som det borde vara i fråga om kvinnans uppfostran och lefnadsmål, men hon var dock uppfödd, rörde sig ännu uteslutande inom kretsar, där med ytterst få undantag, de nya åsikterna om kvinnans uppgift antingen ignorerades eller förlöjligades. Endast med modern hade hon någon gång bytt tankar i ämnet, och man hade då stannat vid den slutsatsen, att det myckna skrifvandet och diskuterandet blott tröttade och retade till motstånd, men att det ju alltid stode hvar och en fritt att i handling visa sina grundsatser».

Jag hade däremot redan i min tidigaste ungdom kommit på det klara med, att ej allt var så väl beställdt för kvinnan »dans le meilleur des mondes». Min naturliga rättskänsla upprördes af den orättvisa, som i mitt tycke vederfors henne, då man nekade henne ej blott tillfälle att utveckla och tillgodogöra sig sin intellektuella begåfning, utan äfven rättighet att råda öfver sin person och sin förmögenhet. Denna min åskådning hade tagit allt mer bestämd karakter under de fyra år jag uppehållit mig i Amerika, ehuruväl den då s. k. »kvinnoemancipationen» knappast hade fått tillträde till sydstaterna, där jag vistats. Jag höll starkt på kvinnans mänskliga värde och

rättigheter, och därför harmade det mig att se Fredrika Bremer, i anledning af sin roman »Hertha», i tidningarna utsatt för hätska och oädla anfall. Denna min harm gaf sig luft i en uppsats, som under namn af »en ropandes röst i öknen» anonymt insändes till Aftonbladet och blef där intagen våren 1857. Den väckte ett visst uppseende och eggade nyfikenheten, som dock ej förmådde utgissa författarinnan. Då jag för Sophie yppade min identitet, gladdes hon däråt, men fruktade, att jag väntade och fordrade för mycket af och för kvinnan.

Vårt sympatiska samlif och gemensamma utvecklingsarbete afbröts genom mitt giftermål, som ägde rum i början af sommaren 1857. I den bröllopsresa, som jag med min man kort därefter företog till kontinenten, deltog också Sophie, och vi njöto båda i rikt mått af den i så många afseenden intressanta resan; hvilken för oss båda öppnade nya världar. Vi frossade på konstskatter i Dresden, München, Wien, Venedig och Milano; vi hänrycktes af naturens underbara skönhet och storslagenhet, sådan den framträdde vid de italienska sjöarna, vid färden på Lac Leman, i Adelsbergergrottans märkvärdiga stalaktitformationer, i Mont-Blancs solbestrålade, snötäckta fjäll och under den minnesrika ridturen genom Pyreneerna, där det pittoreskt intagande omväxlade med det sublima. Denna resa beredde också högtider af njutning åt vårt skönhetssinne, en njutning, så mycket intensivare som vi bibehöllo den ungdomliga friskhet i själen, hvilken förlänar sin egendomliga prestige åt det nya man ser och det ovanliga man upplefver.

Därom vittna ock de skisser af Sophies hand, hvilka under det gemensamma namnet: »Spridda bilder, uppfångade i flykten under färder i främmande land», förekomma i 3:dje, 4:de och 5:te årgångarne af »Tidskrift för hemmet». Den behagliga, lekande stilen i dessa teckningar, den fina bildning, originella uppfattning och osökta humor, som genomandas dem, gjorde *Esselde* till favorit, äfven inom sådana kretsar, där man ej förmådde uppskatta den allvarliga sidan af hennes författareskap.

Efter min förflyttning till Upsala började en liflig brefväxling oss emellan, och vi fortforo att såsom förr meddela hvarandra skiftningarna i vårt inre och yttre lif, i den utsträckning detta lät sig göra genom pennan. Sophie, som själf säger, att den nämnda resan »fört henne framåt till större utsikter och mångsidigare uppfattning af lifvet», erfor emellertid ett

växande behof af själfständigare verksamhet, utan att rätt veta, hvilken form hon ville ge den.

Då lästes på nyåret 1858 en talangfullt skrifven artikel i »Svenska Tidningen», undertecknad »*Keiner*». * Författaren som uttalade sig om kvinnan med aktning och förtroende till hennes förmåga, föreslog henne att skaffa sig ett eget organ inom pressen för att upptaga och behandla frågor, hvilka närmast rörde henne och hennes intressen. Detta anslog mig lifligt och framkallade en önskan att kunna medverka för ett sådant mål, utan att jag likväl ansåg möjligt för mig att taga initiativet därtill.

Några dagar därefter erhöll jag ett bref från Sophie, däri hon säger: »Mycket längtar jag höra, om ej kanske samma tankar, som dessa sista dagar vimlat inom min hjärna, också varit på besök hos dig, om ej någon hemlig sympati hviskat samma ord i ditt öra som i mitt — ord, hvilka till att börja med föreföllo mig så djärfva, så otroliga, så högst omöjliga att göra någon verklighet af, men som dock envisats att stanna och nu ligga som andra stackars halfgrodda frön, hvilka vänta sitt »varde» af dig. Få se, om det kommer!»

Mitt svar lydde: »Du säger: jag har en idé, jag har utkastat en plan, kläd den i ord, utveckla den åt mig. Nåväl, har jag orätt, om jag säger, att den rör sig omkring en sådan »Revue des deux mondes», som vår vän »Keiner» föreslår, och att du har dina små funderingar att låna din intelligens, din penna åt denna plan för att därigenom bidraga till dess verkliggörande? Har *jag* rätt, så har äfven *du* rätt, ty samma tanke har varit på besök i min hjärna, och jag har ingenting emot att ge den husrum där, så vida den förhåller sig stilla och beskedligt. Men hur realisera en dylik idé? — »*That is the question?*» Min första impuls var att tillskrifva författaren af den ifrågavarande artikeln för att bedja honom att såsom redaktör sätta sig i spetsen för företaget. Bidrag ämnade jag lofva från tvenne fruntimmerspennor (din och min) såsom permanenta medarbetare och dessutom ville jag försöka skaffa extra bidrag. Nåväl, hvad säger väl *du* om mina djerfva planer, mina vidtsväfvande fantasier?»

---

* Först många år senare meddelade mig Sophie, att hon var författarinnan.

Detta var uppslaget till »Tidskrift för hemmet». Huru detta ämne sedan monopoliserade vår korrespondans, huru planer uppgjordes och förkastades, huru svårigheter upptornade sig och nästan bortskymde målet, hvartill vi sträfvade, huru hela förslaget för en tid uppgafs, emedan vi blefvo förekomna af en annan publikation, som dock visade sig af efemer karakter,* huru vi åter upptogo det, huru vi därför förmådde intressera våra närmaste, så att de till och med ägnade det sin medverkan, ehuru de i förstone skakat på hufvudet däråt, huru vi lyckades genom skriftväxling i alla väderstreck samla ett tusental prenumeranter, utan att redaktrisernas anonymitet röjdes, — allt detta kan endast i korthet antydas.

En af Sophies käraste ungdomsdrömmar hade varit att en gång kunna utgifva en tidskrift för goda öfversättningar, »där möjligen ett och annat självständigt stycke hemligen kunde insmugglas. Hånet öfver en kvinlig, litterär verksamhet och fruktan för spenamnet »blåstrumpa» var dock ännu så förhärskande, att hon aldrig vågade att för någon utom den allra närmaste kretsen yppa sådana tankar». Men i den mån hon lyckades befria sig från de konventionella spindeltrådar, som omsnärjt hennes ande, växte hennes mod och självförtroende, och den tidskrift, till hvilken hon *nu* utkastat planen, afsåg »kvinnans höjande i moraliskt, intellektuelt och socialt hänseende», såsom det hette i dess program.

Första årgången af »Tidskrift för hemmet» utkom anonymt under loppet af år 1859 och fylldes helt och hållet af redaktriserna själfva. Som båda voro utomordentligt rädda för offentligheten, var det denna anonymitet, som gaf dem mod att oförställdt uttala tankar, åsikter och önskemål, hvilka de visst ej annars vågat framlägga inför allmänheten. Det gjorde dem ock stort nöje, att, okända af världen, uppfånga loford, som uttalades om tidskriften, eller att i mjugg skratta åt anmärkningar och kritiker, ställda till dem själfva, utan att klandraren anade deras identitet.

---

* Litteraturblad för damer, hvars program var uppgjordt efter samma gammaldags, tarfliga recept, som fordom ansågs lämpligt för tillfredsställandet af kvinnans intellektuela behof. Att detta dock ej passade för de kraf, som redan nu börjat vakna hos henne, visade sig däraf, att den upphörde med 6:te numret.

Sophie ägnade sig nu med lif och själ åt arbetet för tidskriften, hvilket hon betraktade som sitt lefnadsmål, och allt under det hon vinnlade sig om dess bestånd och framgång, vann hon själf i kraft och själftillit. Hennes synkrets vidgades, hennes åsikter erhöllo mera själfständighet och fasthet, och den nya verksamheten tillfredsställde de kraf, som länge blifvit undertryckta.

En resa, som Sophie 1861 i min mans och mitt sällskap företog till delar af Tyskland, Frankrike, England, Skottland och Irland blef äfven af ganska stor betydelse för hennes utveckling, och hon hemförde från den väckelser och intryck, som sedermera omsattes i handling.

Denna resa fick en helt annan karakter än den föregående, ty under det gemensamma arbetet i tidskriften hade vi fått allvarligare och mer djupgående intressen, och vi önskade nu i utlandet studera de frågor, som så mycket sysselsatte våra tankar och pennor. I Tyskland var den s. k. kvinnofrågan så godt som okänd, om ock äfven där en och annan enstaka röst hade höjt sig att förorda kvinnans rätt till grundligare kunskaper och utvidgad verkningskrets. En sådan hade vi upptäckt i Luise Büchner, som i sitt arbete »Die Frauen und ihr Beruf» uttalat sig i nämnda syfte. Vi ville därför uppsöka författarinnan under vårt vistande i Darmstadt, men hade ej lyckan att finna henne i staden.

I Frankrike var än mindre att hemta för vårt ändamål, ty fanns där någon kvinnoemancipation, så tillhörde den snarare den missriktning däraf, hvilken af Fredrika Bremer benämndes »den falska». Rikt begåfvade kvinnor, med öga och hjärta öppna för samhällets brister och däraf härflytande lidanden, hade visserligen äfven där gifvit upphof till välgörenhets- och uppfostringsanstalter, såsom t. ex. m:me Marie Pape-Carpentier*, känd genom sina »Salles d'asile» (småbarnsskolor för fattiga barn), men något samarbete för höjandet af kvinnans ställning existerade ej.

Helt annorlunda var förhållandet i England. Genom den förtjänstfulla tidskriften »English Woman's Journal», som af oss ifrigt studerades, kände vi, att en liflig rörelse där pågick

---

* En uppsats af *Esselde* med denna öfverskrift förekommer i 5:te årg. af »Tidskrift för hemmet».

med ändamål att höja och förbättra kvinnans ställning, kanske särskildt med afseende på att förskaffa henne ett inbringande arbete. I London uppsökte vi också de båda redaktriserna för nämnda tidskrift, miss Bessie Rayner Parkes och miss Emily Faithfull; den senare var dessutom föreståndarinna för ett boktryckeri med uteslutande kvinliga sättare, det första i sitt slag i England. På grund af deras anvisningar togo vi kännedom om åtskilligt af det, som blifvit gjordt af »the Society for promoting the employment af Women», för att underlätta kvinnors bemödanden att erhålla arbetsförtjänst. Däribland hågkommer jag upprättandet af ett »Register» för att sammanföra arbetssökande och arbetsgifvare, Needle Women's Home, med uppgift att bereda hem och tillfälle till arbetsförtjänst åt sömmerskor, och Law-Copying Office (renskrifningsbyrå). Vi besökte äfven ett nyligen inrättadt Ladies' Reading-Room (läsrum för damer). Alla dessa anstalter buro dock vittne om, att de befunno sig i första stadiet af sin tillvaro och i ganska anspråkslösa villkor.

De nämnda damerna uppmanade oss lifligt att ej försumma ett möte af den s. k. »National Association for the promotion of social Science», som i medlet af Augusti skulle äga rum i Dublin; och där äfven de ämnade komma tillstädes. Så mycket hellre följde vi denna anvisning, som därtill endast behöfdes en liten omkastning i vår resplan, och vi inträffade följaktligen i Dublin till kongressens öppnande. Vi bevistade densamma under särdeles gynnsamma förhållanden, i anledning af en introduktion som vi medfört till den framstående läkaren och arkeologen, d:r, sedermera sir William Wilde och hans begåfvade maka, hvilken under pseudonymen »Speranza» uppträdt såsom skaldinna och hvars sånger särskildt äro anmärkningsvärda genom den glödande patriotism, som genomgår dem. I deras gästfria hem fingo vi också tillfälle att göra bekantskap med många af de utmärkta personligheter, som närvoro vid kongressen.

Det var för oss en alldeles ny erfarenhet att åhöra de föredrag och diskussioner, som förekommo vid de särskilda sektionerna af kongressen, hvilken hade till president den 83-årige lord Brougham. Särskildt var det en ovanlig företeelse att se damer uppträda inför en samling af flera hundra personer, hålla föredrag och deltaga med herrarne i diskussioner

om samhällsviktiga frågor. Därtill kom, att de kvinnor, som sålunda hade mod att bryta med gamla fördomar, likväl bibehöllo sin kvinliga blygsamhet och värdighet, under det de lade i dagen god sakkännedom och klar uppfattning samt deras framställning utmärkte sig för klarhet och bindande bevisning. Man kan lätt förstå, att allt detta gaf oss bekräftelse på den åsikt, vi redan bildat oss om hos kvinnan slumrande krafter, hvilka endast väntade på sitt »sesam, öppna dig» för att göra sig gällande. En manlig referent af mötets förhandlingar säger härom: »den stora skicklighet och fyndighet, hvarmed t. ex. miss Carpenter, miss Parkes och miss Twining upptogo och besvarade gjorda invändningar emot deras framställda åsikter, skulle hafva gjort heder åt mången vid parlamentariska öfningar van talare».

I sitt hälsningstal till kongressen hade också lord Brougham yttrat, att »det var ett af de vackraste tecknen på civilisationens makt att omskapa gamla föråldrade förhållanden, att kvinnans både rätt och plikt att deltaga i det sociala arbetet för inre samhällsreformer blifvit af den allmänna meningen erkända». Ord, sådana som dessa, gåfvo en kraftig impuls åt vårt arbete för den uppgift vi förelagt oss och stärkte vårt mod att fortgå på den redan inslagna banan.

Uppfriskade till sinnet och riktade med en hel del nya idéer att bearbeta, återgingo vi med mer lif och lust än någonsin till arbetet för tidskriften. S. L—d säger själf härom: »Nu först hade jag funnit en verksamhet, som tog mina bästa krafter i anspråk, och, vetande mig arbeta med min moders gillande och i samklang med min vän, kände jag mig lycklig såsom aldrig förr. Denna lycka blef ännu rikare, då jag hade glädjen att komma i nära beröring med Fredrika Bremer, och af umgänget med henne fick jag emottaga intryck, som skola följa mig genom lifvet. Äfven några unga, intelligenta flickor hafva slutit sig till mig, och det inflytande jag utöfvar på dem bidrager ock till min lycka.»

Men under det tidskriften sökte uppfostra kvinnan och uppmuntra henne, att, bortläggande den passiva roll i samhället, som länge varit hennes, till medmänniskors bästa och för allmännyttiga värf använda de krafter, som ej togos i anspråk för närmare plikter, kände Sophie sig allt allvarligare manad att själf deltaga i ett sådant arbete. Första yttringen

däraf var stiftandet af *Söndags- och aftonskolor för arbetsklassens döttrar* (1862). Hon motiverar själf dessas tillkomst i de vackra orden: »att bryta en ny väg mellan öfverflödets och armodets döttrar och bringa dem att lära känna, tjäna och älska hvarandra, se där den tanke, som ligger till grund för dessa skolor», hvilka förekomma i en uppsats i 8:de årg. Hennes förmåga att intressera andra för sina idéer och frammana dugliga medarbeterskor visade sig redan nu, ty hon lyckades samla omkring sig en hel stab af unga, bildade flickor, hvilka med nit och ifver åtogo sig lärarinnekallet i flere af Stockholms församlingar.

Vidare inrättades, för beredande af arbetsförtjänst åt bildade kvinnor, *Byrån för renskrifning och öfversättning* (1863), hvilken sedan flere år kan sägas hafva en betryggad tillvaro.

Den lifliga uppmärksamhet, som framkallades i hela den civiliserade världen af M. Dunants broschyr »Un souvenir de Solferino», torde ännu vara i friskt minne. Beskrifningen på de gräsligheter, slagfältet företer efter en batalj, föranledde, som man vet, sammankallandet af den första internationella sjukvårdskongressen i Genève (1863). D:r Sven Sköldberg, som deltog i dess förhandlingar, afgaf däröfver en redogörelse, hvilken lifligt anslog Sophie och föranledde henne att med den dådkraftiga entusiasm, som utmärkte henne, då en ny idé fick insteg i hennes sinne, gifva form åt tanken att bilda en sjukvårdsförening i Sverige. I ett referat af d:r Sköldbergs berättelse, som återfinnes i tidskriftens 6:te häfte, uttalar hon sålunda sin åsikt och sina önskningar: »För vår del, ehuru varmt intresserade för Genèverkongressens storartade förslag och öfvertygade, att Sverige *framdeles* skall kunna ansluta sig därtill, yrka vi dock ifrigt på, att vi ej må gå »öfver ån efter vatten», ej utom våra egna gränser uppsöka lidanden och olyckor att afhjälpa, innan vi beslutit oss för att i *första* rummet lindra dem, som mer än en gång hotat och i en kanske föga aflägsen framtid kunna drabba oss själfva. Hvad vi skulle vilja förorda är därföre: 1:o en på fosterländsk grund byggd frivillig sjukvårdsförening för vår egen armé och frivilliga vapenstyrka, 2:o ett anslutande af denna förening till den stora internationella».

De första öfverläggningarna i denna angelägenhet ägde rum 1864 i Sophies hem och bevistades, utom af tidskriftens

begge redaktriser, af generalmajor Rudebeck och d:r O. Lemchen. Man kan således säga, att det var *där* första fröet nedlades till den filialafdelning för Sverige af den internationella förening, som under namn af »Röda Korset» nu fått en så betydlig utsträckning och åtnjuter så stors anseende. Hon ifrade från början för kvinnans andel i sjukvårdsföreningens verksamhet, och det var genom hennes bemedling, som fröken Emmy Rappe, Sveriges första teoretiskt och praktiskt utbildade sjukvårdarinna, sattes i tillfälle att i S:t Thomas hospital i London genomgå en undervisningskurs vid »the Nightingale Institution for Training of Nurses» *.

Enligt af Sophie utkastad plan och under medverkan af åtskilliga för saken intresserade personer, öppnades 1866 ett *Läsrum för damer*, hvilket då endast hade till ändamål att bereda äfven obemedlade kvinnor tillfälle att på lediga stunder taga kännedom om företeelserna inom det litterära området. Som den sökte tillhandahålla sina läsarinnor goda utländska tidskrifter, af hvilka en del erhöllos till låns, uttrycktes äfven af åtskilliga herrar en önskan att få tillträde till läsrummet. Detta beviljades sålunda, att herrar och damer skulle få besöka det alternativt. Men, som ett sådant förordnande snart visade sig ohållbart, togs steget ut och den nu betydligt utvidgade *Läsesalongen* står samtidigt öppen för båda könen. Detta genomdrefs likväl ej utan motstånd från flera af styrelsens medlemmar, bland dem Sophie, som fruktade, att det sålunda åt alla fritt beviljade tillträdet skulle kunna missbrukas.

»Under alla dessa år», säger S. L—d., »fortgick Tidskrift för hemmet, upptagande, så vidt utrymmet det medgaf, alla tidens nya frågor, som varit af djupare betydelse för kvinnan, och medverkande i sin mån till deras lösning samt särskildt arbetande på att bereda kvinnan för ett rätt bruk af de nya rättigheter, som tillerkändes henne».

Såsom redan blifvit nämndt, lyckades det redaktriserna att bibehålla sin anonymitet under första och delvis äfven under andra årgången af Tidskrift för hemmet, hvilka båda utkommo på redaktionens eget förlag. Det var först i den andra årgången, uppsatserna blefvo signerade, men för att mystifiera

---

*Se härom vidare 8:de årg. T. f. H.

allmänheten varierades signaturerna. Sophie begagnade sig, utom af pseudonymerna *Esselde*, *S. L—d*, *S.*, äfven af *Reader* och

Småningom tillkommo dock flere verkliga och framstående medarbetare, bland dem Fredrika Bremer, Emund Gammal, Tekla Knös, L. Dietrichson, Fredrika Runeberg m. fl. Åtskilliga andra insända bidrag härrörande från fruntimmerspennor, tarfvade likväl betydlig omarbetning, hvilket vanligen kom på min lott att verkställa.

Till den 3:dje årg. erbjöd sig herr Adolf Bonnier att öfvertaga förlaget, men då de ekonomiska fördelarne ej visade sig motsvara förväntningen, öfverlät han det med den 4:de utan svårighet till d:r Esaias Edqvist i Upsala, dit tryckningen då förlades under de fyra år, han kvarstod såsom tidskriftens förläggare.

Vi arbetade båda under denna tid troget och mången gång rätt sträfsamt för att motsvara tidskriftens syfte, men redaktionsarbetet försvårades betydligt däraf, att redaktriserna voro så långt åtskilda, särdeles under en tid, då järnvägskommunikation ännu ej existerade mellan hufvud- och universitetsstaden. Detta blef än kännbarare, då meningsskiljaktigheter uppstodo, hvilka endast kunde förmedlas genom pennan, något, som alltid lätt framkallar missförstånd. Den skriftväxling, som följde däraf utgjorde, så att säga, »les faux frais» i redaktionsarbetet, och var både tidsödande samt mången gång mindre behaglig. Till svårigheterna kom äfven den, att Sophie, sedan en artikel redan var uppsatt på tryckeriet, önskade så många förändringar och tillägg däri, att ombrytning måste ske, hvilket väckte missnöje hos vår gamle sättare, som då yttrade: »fröken tänker om så många gånger!»

Då, enligt Sophies önskan, med 8:de årg. tryckningsorten återflyttades till Stockholm och redaktionen själf öfvertog förlaget, ansåg jag tillfället lämpligt att utträda ur redaktionen. På enträgna böner, så väl af Sophie som af våra närmaste, förmåddes jag dock att frångå mitt beslut, och kvarstannade som medredaktris under de två följande årgångarne. Men, som de redan antydda stötestenarne likväl ej kunde undanrödjas, lämnade jag med 9:de årgångens slut redaktionen för att endast kvarstå såsom tillfällig medarbetare. Det förstås lätt, att ett

sådant steg äfven för mig kändes ganska påkostande, ty tidskriften var ju äfven *min* andes barn, och hade jag då anat min 1869 skedda flyttning till Stockholm, torde det ej hafva blifvit taget.

Så som förhållandena nu gestaltat sig, ansåg jag, att Sophie, som fick den drygaste andelen af arbetet, äfven borde äga bestämmanderätten. Förändringen gick så mycket lättare därigenom, att tillståndsbeviset för tidskriftens utgifvande, på min bestämda begäran, uttagits endast i Sophies namn — jag hade liksom en förkänsla af, att hon slutligen skulle bli den enbart styrande.

Med 10:de årg. inträdde den utvidgning af tidskriftens syfte, att den, som förut varit tillägnad den *svenska* kvinnan, hädanefter ville uppträda som målsman för *nordens* kvinnor. Den sökte därför äfven medverkan af norska och danska författare för att dymedelst bättre kunna utsträcka sitt inflytande till brödraländerna.

Det är af ganska stort intresse att genom studiet af de tio första årgångarne af »Tidskrift för hemmet», iakttaga, huru Sophies författarskap antog en allt bestämdare hållning och huru, i den mån hon pröfvade sina krafter, hon blef medveten om sin öfverlägsenhet. Den försynthet, den fruktan att skjuta öfver målet, som röjde sig i hennes tidigare uppsatser, rörande samhällsviktiga frågor, veko mer och mer undan, och hon framstod småningom såsom förkämpe för hvad som vid den tiden ansågs för den vidsträcktaste uppfattning af kvinnans medborgerliga rätt och plikt. Hvad hon att börja med framställt såsom önskemål, antog efter hand formen af berättigade anspråk, och hennes stil kryddades ej sällan af en fin, men skarp ironi, då hon drog i härnad mot hvad hon ansåg såsom föråldrade fördomar.

I de ledande artiklarne förfäktade Sophie med öfvertygelsens hela värme och med god bevisföring kvinnans rätt att deltaga i samhällsarbetet i mån af krafter och förmåga. Hon framhöll, huru på skilda områden, »kvinnan behöfver arbetet och arbetet behöfver kvinnan» och betonade hvilken förlust uppstår för samhället därigenom, att i brist på användning så många goda krafter lämnas att förslöas och förrosta. Ej blott, att hon själf hade en sällspord rikedom på idéer, hvilka hon klädde i ord och äfven ofta i handling, hvarje nytt uppslag till

vidgande af kvinnans verksamhetskrets eller rättigheter, erhöll i henne en talangfull och oförfärad målsman. Hon var dock ej blind för de vådor, som kunna uppstå genom en missriktad kvinnoemancipation, genom *den* likställighet könen emellan, som kan oskära den kvinliga renheten. Hon tålde ej någon fläck, något lyte på *det* kvinnoideal, hon tänkt sig, och tog därför till valspråk Fredrika Bremers yttrande: »det är den sanna emancipationen, som skall skydda oss för den falska».

Ibland de uppsatser af S. L—d, som ådrogo sig en välförtjänt uppmärksamhet, voro de, som karakteriserade vissa framstående författare, mest genom väl valda och sammanförda utdrag af deras arbeten. I dessa studier gjorde sig Sophies förmåga af kombinering och gruppering väl gällande, och de kunde vara att rekommendera äfven åt vår tids mera kritiska och brådmogna ungdom såsom en instruktiv och intressant läsning, ägnad att skärpa tanken och sofra omdömet. Sålunda behandlade hon Macaulay, Geijer, Pascal, Charlotte Brontë m. fl.

En artikelserie, kallad »några tidsbilder från 17:de århundradet», där förf. »på häfdens och folksägnens grund vill teckna några historiskt kända karakterer, grupperade kring en af den tidens märkvärdigaste kvinnor» (Margareta Ascheberg), visade stor talang äfven i den berättande genren. Denna serie blef dock tyvärr aldrig fullbordad.

Under den ofta återkommande rubriken, »Vår lektyr», lämnade S. L—d anvisningar på goda böcker. Detta stundom i förening med utdrag ur de författares arbeten, på hvilka hon särskildt ville fästa sina läsarinnors uppmärksamhet.

Åt biografien inrymdes i tidskriften en aktad plats. Båda redaktriserna vinnlade sig om att göra sina läsarinnor bekanta med kvinnor, som utmärkt sig i en eller annan riktning. Då man, under spanandet efter lämpliga subjekter, träffade på *svenska* kvinnor, hvilkas lifsgärning manade till beundran, tacksamhet och efterföljd, kände man sig särskildt belåten.

Så ihågkom S. L—d, att hon i sin ungdom sammanträffat med målarinnan Sophie Adlersparre, banbryterskan för kvinnan på konstens område, hvilket hittills, på få undantag när, varit en fridlyst helgedom för genus femininum. Tanken att teckna denna i mer än ett afseende framstående kvinnas lif och sträfvanden, anslog Sophie lifligt och för att erhålla

de materialier, som voro behöfliga, tillskref hon härom konstnärinnans bror, kommendör Axel Adlersparre.

Han blef genast tilltalad af Sophies förslag och intagen af hennes behagliga och originella brefstil, samt svarade på ett tillmötesgående sätt och skickade en packe bref och dagboksanteckningar. Af detta rikliga material formade Sophie en helgjuten bild af den rikt utrustade konstnärinnans inre och yttre lif, därvid åtlydande den uppmaning, som åtföljt sändningen: *sanningen framför allt.* Hon skildrade sålunda ej blott den banbrytande målarinnans kamp mot de fördomar och hinder, som mötte vid hvarje steg af hennes framträngande på konstnärsbanan, utan ock en kämpande själs lefnadssaga. Hon tecknade med fin uppfattning de många öfvergångar, hvilka af den något öfvermodiga, på sin kraft trotsande unga flickan, hvars valspråk var: *en Adlersparre gör hvad han vill*, småningom danade en tåligt lidande kvinna, en ödmjuk kristen, hvars käraste lefnadsmål uttalades i bönen:

»Gode fader! Låt mig blifva till något gagn för människorna! Låt mig kunna draga dem till dig!»

Biografien, som genomgår fyra häften i 5:te och 6:te årgångarne, 1863—64, blef af djupt ingripande vikt för författarinnans framtid.

Den beundran kommendör Adlersparre att börja med fattat för den honom så kära systerns begåfvade biograf, utvecklades under årens lopp, sedan han närmare lärt känna henne, till en verklig kärlek för den ädla och högsinnade kvinnan.

Varm fosterlandsvän som han var, ifrare för samhällsreformer, mäktig af entusiasm för allt, som anslog hans impulsiva sinne, hänfördes han af att i S. L—d i många afseenden finna en själsfrände. Den viljekraftige mannen, för hvilken systerns valspråk ej heller torde hafva varit främmande, lyckades också slutligen att öfvervinna S. L—ds tvekan att åtaga sig nya, för henne hittills alldeles främmande plikter, ej blott såsom maka, utan äfven såsom moder åt fem barn, hvilka A. ägde från ett föregående gifte. Men han fick en bundsförvandt i Sophies eget hjärta, som hittills varit tämligen oberördt af kärleken, och äfven hon lärde nu känna att kvinnans skönaste lott dock ytterst består i att älska och älskas. Innerlig och ömsesidig tillgifvenhet och högaktning, medkänsla för de stora uppgifter, för hvilka makarne hvar på sitt håll ver-

kade, gjorde deras äktenskap rikt på lycka och intressen, och det var den smärtsammaste pröfningen i S. L—ds lif, då det 1879 upplöstes af döden.

* * *

Det synes mig, som kunde jag ej finna bättre slutord för skildringen af det betydelsefulla utvecklingsskedet i S. L—ds lif än i den själfkarakteristik, hon gifvit i de ofvan citerade anteckningarne af hennes egen hand, hvilka härröra från slutet af 1874. Den lyder sålunda:

»Tidskriften, sedd i samband med ofvannämnda praktiska företag, innebär, oskrifven S. L—ds hela historia med dess mörka och ljusa sidor, dess brister såväl som dess företräden, dess vittnesbörd om rika, men sent förstådda och svagt utvecklade naturanlag, om någon kraft i viljan och ädelhet i syftet, men stor svaghet i verkställandet.

»Att hon, genom sitt svaga och bristfulla arbete dock i någon mån bidragit till att hennes yngre systrar kunna gå en kraftigare, mera harmonisk utveckling till mötes, utgör en af hennes trösterikaste förhoppningar.»

R. O—a.

Vidgad verksamhet.

För Sophie Adlersparres lifliga och energiska natur blef det, efter den första tidens litterära verksamhet, ett alltmera oafvisligt behof att omsätta idéerna i handling, att likasom öfverflytta den intellektuella och estetiska begåfningen till praktiska områden. Som af en djup underström ledde dock alla hennes företag af det ständigt vakna intresset för den svenska kvinnan, det oaflåtliga bemödandet att främja hennes bästa. Alla hennes uppmaningar, hennes från andra länders och tiders erfarenheter hemtade exempel, visade ständigt hän på ökade tillfällen för kvinnor till kunskapers inhemtande, till vidgade verksamhetsfält, till nya arbetsområden, till beredande af förvärf och ekonomiskt oberoende, på samma gång hon fram-

för allt ville göra dem till självständigt tänkande, andligen myndiga varelser.

Men här behöfdes nya banor brytas, nya vägar öppnas, och här kräfdes just S. L—ds sällsynta förmåga af initiativ, hennes oförskräckta mod att trotsa svårigheter, hvilka för andra syntes oöfvervinnerliga samt icke minst hennes kraft att rycka andra med sig, att hos de medarbetare, hon med säker instinkt, åt sig utvalde, lyckas framkalla hittills obeaktade gåfvor och för dem själfva dolda anlag. Visserligen hade redan förut S. L—d visat sig kunna, äfven inom det praktiska, tillämpa satsen: »vilja är kunna» och lyckats åstadkomma eller medverka till grundandet af flera allmännyttiga företag (för dessa fall hänvisas till det, som blifvit omtaladt i öfversikten af utvecklingsåren). Dock var det först under de senaste tjugo åren som S. L—ds stora betydelse i nu ifrågavarande afseende tydligast skulle framstå, i främsta rummet vid skapandet af de båda institutionerna »Handarbetets Vänner» och »Fredrika-Bremer-Förbundet», med hvilka hennes namn är oupplösligen förenadt.

Sophie Adlersparre har ju själf yttrat, att hennes lits historia — åtminstone den yttre sidan däraf — återfinnes i »Tidskrift för hemmet». Genomgår man denna tidskrift från 1870 till den sista årgången 1886 finner man, förutom ordnandet af alla dessa praktiska ärenden, redan från början af denna tid uppslagen till flera af de frågor inom stat och samhälle, hvilka sedan i så hög grad togo hennes intresse i anspråk. Så är bland annat fallet med den föreslagna ändringen i vigselformuläret, hvars skiftande öden inom kyrkomöten, konsistorier och komitéer, ständigt följdes med den största uppmärksamhet, man kan nästan säga vaksamhet. Ännu sistförflutna höst sysselsatte den nya kyrkohandboken S. L—d:s tankar och penna, och, ehuru alla hennes bemödanden icke lyckades gent emot ett af henne skarpt ogilladt uttryck, torde det dock kunna antagas, att S. L—d:s energiska protester i icke ringa mån bidrogo att hindra införandet i den svenska ritualen af orden om hustruns undergifvenhet, hvarmed förstås hennes lydnadsplikt emot mannen. Huru många både män och kvinnor lyckades hon ej genom sin varma öfvertygelse rycka med sig i denna sak, huru många deltogo ej med ifver i hennes sträfvan att »rädda vårt kära gamla vigselformulär!»

Synnerligen karakteristisk för S. L—d:s lifliga, impulsiva sätt att verka på och med andra är följande skildring. Det fransk-tyska kriget hade utbrutit och en förening för frivillig vård af sårade och sjuke i fält hade bildats, men S. L—d ville något mera. Hon skrifver härom: »Ett möte på järnvägsbron — några frågor, i förbifarten utkastade och besvarade — en anmodan från sjukvårdsföreningar med anledning af dessa frågor — och den första lilla kärnan till en fruntimmerskomité för insamlande af gåfvor till de sårade var redan bildad». — Otaliga sådana små kärnor nedlades, otaliga frön utsåddes också under vandringen på en eller annan af lifvets sammanbindningsbanor och bortfördes af vinden, många voro de, som föllo på likgiltighetens stenbundna mark; men där de föllo i god jord, väl beredd att emottaga dem, där spirade de och buro riklig frukt, växte upp till träd med skyddande grenar och uppåt sträfvande krona.

I början af 1870-talet infördes i tidskriften en serie insända artiklar om »den gifta kvinnans äganderätt», och de många förslag som framställdes i olika riktningar emottogos alltid af tidskriftens red., hvilken merendels bifogade ett eget inlägg i frågan. Detta skedde innan ännu en särskild förening bildats, hvilken tog den gifta kvinnans äganderätt om hand, och utsände egna publikationer. Men äfven sedan refererades alltid utförligt riksdagsdebatter och lagförslag. S. L—d reserverade sig dock stundom mot hvad hon ansåg vara för radikala fordringar och för mycken bitterhet i diskussionen, vare sig denna fördes inom representationen eller inom pressen samt vidhöll troget den åsikt, som hon gifvit följande formulering: »sann ägendomsgemenskap i stället för falsk — verklighet i stället för sken — samvälde och ömsesidigt beroende i stället för envälde». Huru lagstiftaren skulle lyckas kodifiera dessa principer ansåg hon vara hans ensak; för henne motsvarade de, och endast de, äktenskapets innersta väsen, dess sanna natur och den idealistiska uppfattning däraf, som *borde* vara regel, icke undantag. Och S. L—d var nog inte ensam om den tron, att lagar icke skola skrifvas för undantagen. — Huru mångsidigt arbetet för kvinnosakens intressen var under denna och den närmast följande tiden, ådagalägges bäst genom en af Esselde signerad uppsats, i hvilken hon sammanfört frågorna: om gift kvinnas rätt, om förord, om det kvinliga skolväsendets förbättrande, om kvinnans

valrätt, om hennes myndighet m. fl., och icke utan skäl anser hon, att »1884 års riksdag kommer att bilda en vändpunkt i den svenska kvinnans historia». Så blef ock fallet, ehuru i en riktning motsatt den som S. L—d:s optimistiska lifsåskådning låtit henne hoppas, och hon yttrar i fråga om det reaktionens tidehvarf som nu följde: »kvinnorörelsen i Sverige kom sålunda att gå inifrån utåt, ej tvärtom, som eljest är vanligt.»

Men hon sträckte ej vapen, långt därifrån! Det gamla ordet, att »intet mänskligt är mig likgiltigt», kunde hafva varit Sophie Adlersparres valspråk. För henne stod det högst att vara människa först och kvinna sedan. Därför finna vi äfven hennes medverkan vid lösningen af så många, på dagordningen stående sociala frågor: sedligheten, nykterheten, folkundervisningen, arbetsvillkoren, försvarsrörelsen och många andra. Striden i England och Amerika om den politiska valrättens utsträckning till kvinnorna, lyckades dock till en början icke att vinna hennes sympatier, och hvad den svenska kvinnan angick, fann hon henne »långt ifrån redo att anförtros en sådan makt». Något senare uttalar hon sig dock för valrätt, men blott under vissa garantier, sådana som s. k. minoritetsval, proportionella val eller dylikt. I samband härmed förekommer i ett yttrande från medlet af 80-talet (med anledning af hr Borgs riksdagsmotion): »Valbarhet nu och för lång framtid skulle varda betydelselös och därför, ehuru formelt rättvist, enligt vår uppfattning icke önskvärd». Under de följande åren modifierades något denna uppfattning, och det är att beklaga, att det uttalande, som S. L—d ännu under den sistförflutna vintern påtänkte, och hvilket hon ansåg påfordradt genom den riktning agitationen för den kvinliga rösträtten tagit i vårt land, att detta klargörande af hennes egen ställning till denna sak, tyvärr blott blef en icke förverkligad framtidstanke.

Då förslag väcktes om kvinnors inväljande i skolråd- och fattigvårdsstyrelser, var det säkerligen af omsorg för att det nya kvinliga elementet inom dessa myndigheter skulle blifva så inflytelserikt och så värdigt som möjligt representeradt, som S. L—d önskade, att steget icke med ens skulle tagas fullt ut. Man borde gå tillväga med varsamhet, »konservativt reformerande». Sålunda skulle de kvinliga ledamöterna till en början endast deltaga i sammanträden och diskussioner och icke hafva beslutanderätt. När sedan förordningen utkom och til-

lämpades utan alla dylika halfmesyrer, var nog ingen mera nöjd däråt än S. L—d, ehuru hon som uttryck för sin tillfredsställelse valde en form, som tycktes mången icke stå rätt i harmoni med så allvarliga saker som skolor och fattigvård.

Det säger sig själf att i en kort minnesteckning sådan som denna, endast spridda drag från en så rik lifsgärning kunna lämnas. Innan vi öfvergå till de båda större institutioner, som förut blifvit omnämnda, återstår dock ett och annat, som icke med tystnad bör förbigås. Här må alltså erinras om den kallelse att inträda i en af K. M:t tillsatt komité, den s. k. flickskolekomitéen, som nu första gången utgick från offentlig myndighet till svenska kvinnor, en åtgärd som utan tvifvel var en följd af S. L—d:s outtröttliga arbete för den kvinliga undervisningen, vare sig denna afsåg förberedelser till universitetsstudier eller utbildning i mejeri- och slöjdskolor. Till den af ofvannämnda k. komité afgifna berättelsen hade fru Adlersparre bidragit med en afdelning, som vittnar lika mycket om kärlek till som kunskap om den högre flickskolan och dess berättigade kraf på tidsenliga reformer. Märkligt är äfven det förslag om samskolor, som här framställes, att nämligen vissa af statens lägre läroverk i mindre kommuner skulle blifva tillgängliga äfven för flickor, och detta ehuru S. L—d annars säger sig »icke obetingadt instämma i entusiasmen för samskolan». Att kvinnor skulle tillika med män deltaga i styrelsen, i organisationen och inspektionen af sådana skolor äfvensom vid småbarnsskolor, syskolor m. m. var ett ofta uttaladt önskningsmål, motiveradt med det obestridliga yrkandet, att hvar och en bör göra hvad han (eller hon) bäst kan göra. Stockholms högskola och kvinnobildningen är ett ämne, till hvilket hon ofta återkommer med stora framtidsförhoppningar och som hon med förkärlek behandlar.

En uppsats i »Tidskrift för hemmets» sista årgång, som tilldrog sig icke ringa uppmärksamhet, bär titeln: »Gifves det en värnplikt för kvinnan?», och S. L—d:s varma fosterlandskärlek fann också ett *ja* på den frågan. Efter en längre framställning af den storslagna, ehuru icke ännu fullt utredda planen för det hela, slutar ock artikeln med följande ord: »Vi hafva sett, att den svenska kvinnan verkligen äger en värnplikt, hvilken, aftjänad inom sjukvårdens olika områden, motsvarar det kvinliga väsendets innersta skaplynne». Här finner man

åter denna tanke på de sjukas behof af verkligt god, icke blott öm utan äfven bildad och skolad kvinlig vård. Af denna djupa medkänsla för allt hvad som rör sjuksköterskans kall, kunde ännu en yttring spåras då, endast några få veckor före hennes död, hon tecknade sitt namn sista gången under ett upprop till allmänheten för bildande af en pensionsfond för sjuksköterskor. Inom Fredrika Bremer-Förbundet har ock sjukvården en särskild komité, i hvilken S. L—d ända till sin bortgång var ordförande.

* * *

Den som vid tal om föreningen Handarbetets Vänner vill börja med det allra första uppslaget, bör gå tillbaka till industriutställningen i Köpenhamn 1872. Sophie Adlersparre sammanträffade där oförmodadt utanför ingången med en väninna. »Gå inte in», sade hon »för att se det svenska kvinnoarbetet, det är så underhaltigt, jämfördt med det danska, att jag helst skulle vilja täcka öfver alltsammans». Flere besökande från Stockholm hade fått ett liknande intryck, och på hösten samma år öfverenskommo några damer, att i förening med S. L—d från utlandet rekvirera en profsamling af stilriktiga broderier, ty något borde ju göras för att höja och rena smaken på prydnadsarbetets område. Samtidigt hade friherrinnan Adlersparre och målarinnan fru Winge, jämte några få andra, börjat intressera sig för det inhemska allmogearbetet med de nationella mönstren, och efter ett par års förberedande åtgärder och studier stiftades föreningen Handarbetets Vänner, detta företag hvars nuvarande utveckling och räckvidd då ingen kunde ana. Allraminst kunde S. L—d själf tänka, att här skulle slås en af dessa broar emellan hemmet och samhället, som hon så ofta talade om, så mycket älskade att bygga på med tankar, ord och gärningar. Hennes outtröttliga energi sökte och fann också personligt och materielt understöd, lyckades tända andras ifver och sysselsätta andras krafter med en framgång, som vid den tiden och inom dessa kretsar knappast för någon annan varit möjlig. Man tvekade, man nekade, man pekade på otaliga hinder och svårigheter, men intet fick gälla inför hennes friska, modiga vilja. Det *skulle* gå, — och det gick! En och annan minnes från denna tid »ukaserna från Söder» — där S. L—d den tiden hade sin bostad — då, icke

utan ett visst naivt ringaktande af andras tid och tycken, det begärdes, att på några få timmar det skulle utföras, som kräfde dagars arbete, då det aldrig förutsattes, att den som fick ett uppdrag kunde vara förhindrad att genast fullgöra detsamma, att icke omedelbart, med åsidosättande af allt annat, taga ihop med det som skulle göras. Också kallade man ibland skämtande sig själf och andra för S. L—ds stadsbud, hennes offer, hennes slafvar. Det var emellertid ingen brist på skämtsamma svar från S. L—ds sida, och det goda förståndet vid det gemensamma, för »Vännernas vänner» kära sträfvandet, rubbades sällan. Hände det någon gång, så återställdes snart jämvikten, ty långsinnthet och småaktighet voro alltid främmande för S. L—d. Hon såg helst allting i stort, ville icke tillåta, att målet skulle skymmas af oväsentliga detaljer och att man lät sig uppehållas af vägens små stötestenar. Men fordrade hon mycket, så gaf hon också mycket, gaf sig själf, hela sin personlighet och begåfning, fritt och utan alla förbehåll. Och däri låg hemligheten af den makt, som till henne drog så många sympatier, som kring henne samlade så många villiga och så goda krafter från när och fjärran.

Handarbetets Vänners historia är i sin helhet ännu oskrifven, men en af stiftarinnorna har i en i Dagny intagen »återblick» lifligt skildrat några af föreningens ledande personligheter. Med rätta säger författarinnan, att för dem alla fanns *ett* gemensamt: den idéella riktningen, samt tillägger en förmodan, att det är detta, som allt framgent gjort det för Handarbetets Vänner möjligt att fasthålla idén, föreningens syfte att i fosterländsk och konstnärlig riktning förädla den svenska hemslöjden. När man nu ser den i flere våningar fördelade lokalen med utställda gobelintapeter och kyrkskrudar, när man vet att föreningen sysselsätter hundratals kvinnor, när man hör omtalas den insats densamma gjort i den för konstindustrien betydelsefulla riktning, som stundom fått namn af nordisk renässans och att dess rykte nått vida öfver fäderneslandets gränser, — då har man svårt att i tanken gå tillbaka till den tid, då styrelsens ledamöter skötte försäljningen jämte de blygsamma affärerna, och styrelsens ordförande, S. L—d själf, tillika var »skriftförare» och besörjde korrespondensen, hvilken i hennes hand visserligen icke hade blygsamma proportioner. Ty det gällde då att skaffa både offentligt och enskildt under

stöd, värfva både ledamöter och arbeterskor, och under detta allt hålla idéns fana högt. I »Tidskr. för hemmet» infördes icke blott många af Handarbetets Vänners mest använda mönster, utan nära nog hvarje häfte hade något att förtälja om föreningens första kamp för tillvaron och senare framgångar.

Rikedom på idéer och förmåga af initiativ äro icke alltid förenade med egenskapen att kunna leda den lugna, jämna utvecklingen af ett företag. Och väl att så är, ty arbetskraftiga, förståndiga, för rent praktiska uppgifter dugande kapaciteter äro lyckligtvis icke så sällsynta som idémänniskor. När därför af dessa sistnämndas planer och förhoppningar blifvit en verklighet, när det systematiska ordnandet skall ske och det gäller tillgodogörandet af redan vunna aktuella fördelar, då allt detta med lugn kan lämnas i andras händer, då söker det varma hjärtat och den starka viljan ett nytt fält att odla, samt finner äfven genom ett slags intuition en ny jordmån för idéernas frösådd. Så äfven med S. L—d. Till år 1887 stannade hon som F. H. V:s ordförande och har alltsedan i ordets egentligaste mening varit dess hedersledamot, samt upphörde aldrig att med varmaste intresse följa Handarbetets Vänners verksamhet.

Men redan före denna tid hade en af S. L—d länge närd tanke börjat taga fast form och framträdde slutligen i en plan, hvilken under långvariga och lifliga öfverläggningar småningom utarbetades. Det på så många håll spridda arbetet för kvinnans framåtskridande ansåg hon borde samlas, och genom makten af den nya tidens kraftigaste häfstång, associationen, skulle en enig samverkan af kvinnor och män kunna uppstå inom vida kretsar af vårt land. Kring denna plan samlades en liten krets likatänkande, och efter åtskilliga förberedelser stiftades under hösten och vintern 1884—85 Fredrika-Bremer-Förbundet, i ändamål att »verka för en sund och lugn utveckling af arbetet för kvinnans höjande i sedligt och intellektuellt såväl som i socialt och ekonomiskt hänseende».

Programmet var vidsträckt och öppnade utsikter åt alla håll, påvisade möjligheter och uppmanade till ingripande, hvarhelst något kunde stå att vinna för kvinnans bästa. Inom det rymliga arbetsfältet fanns plats för alla, som dit medförde god vilja att offra något af tid, krafter eller ägodelar. Äfven här var början icke lätt. Mycket frågades och mycket undrades hur denna samverkan skulle taga sig ut i den praktiska till-

ämpningen och hvilken »färg» det nya förbundet skulle få. Det föreföll nära nog komiskt då från ena hållet hördes välmenta varningsrop mot de *röda* kvinnoradikalernas omstörtande teorier, och från det andra spefulla försäkringar, att i ett så *grått*, konservativt sällskap inga frisinnade åsikter kunde vinna anslutning, att därifrån vore intet framåtskridande att förvänta. S. L—d hade dock redan i inbjudningsskriften framhållit, hurusom »kvinnofrågan behöfde värnas, icke blott mot reaktionens utan ock mot revolutionens faror», och hela hennes föregående verksamhet var en borgen för att något ytterlighetsparti aldrig skulle få räkna henne inom sina leder.

I trots af alla oblida omdömen utom, alla skiljaktiga meningar inom Förbundet, blef det dock snart tydligt att S. L—ds tanke hade varit riktig, att i sammanslutningen fanns en kraft, som främjade hvarje enstaka sträfvan. Förbundets späda planta visade sig synnerligen lifskraftig och växte snart under den kloka och kärleksfulla vården så, att i dess hägn kunde beredas skydd och stöd åt många af kvinnosakens outvecklade eller hemlösa afkomlingar. Under de tio åren af sin tillvaro har Förbundet varit stadt i jämn tillväxt, den ena frågan har upptagits efter den andra och de olika komitéernas antal ha ständigt ökats. Inom Förbundet var det alltid något nytt att skapa eller något gammalt att framdraga ur oförtjänt glömska, och det var just detta rörliga lif, som så starkt fästade S. L—ds intresse, fängslade hennes spänstiga, lifliga sinne. Själf besörjde hon de första åren utgifvandet af Förbundets tidskrift Dagny, som sålunda i rätt nedstigande led härstammar från »Tidskr. för hemmet». Hon var äfven med i flera komitéer; bland hvilka främst må nämnas stipendiekomitén med dess vidt omfattande plan och stora framtidslöften. Ingen afdelning inom Förb:s mångsidiga verksamhet var henne likgiltig, och hennes rika erfarenhet och klara omdöme, hennes inflytande i vida kretsar voro alltid af stort värde för detta förbund som hon, hvilken så högt uppskattade »moderlighetens» betydelse, ofta brukade kalla för: »mitt sista barn». Det var också en glädje, icke blott för henne själf utan för alla Förbundets medlemmar, att S. L—d upplefde den första tioårsperioden af Förbundets tillvaro och att hon då ännu kvarstod inom dess styrelse. — Någon tid förut hade Sophie Adlersparre blifvit hedrad med att af K. M:t erhålla den medalj i guld, som bär

konungens bröstbild och inskriften: »Illis quorum meruere labores», hvilken utmärkelse tilldelades henne för hennes förtjänstfulla verksamhet till främjande af kvinlig bildning.

* * *

Det är en kommande tid förbehållet att skrifva S. L—d Adlersparres historia, så som den bör skrifvas öfver en sällsynt ädel och på hufvudets och hjärtats vägnar så rikt begåfvad kvinna. De spridda drag, som här blifvit sammanförda, kunna endast af dem, som bevara henne i ett kärleksfullt och tacksamt minne, hopfogas till en bild, hvilken mera antyder än återgifver hennes personlighet. För många, många inom samhällets alla lager var hennes namn kändt och högt värderadt, många hade kommit till henne och fått bistånd i råd och dåd, många hade henne att tacka för sitt andliga lifs blomstring. Därför har äfven Fredrika-Bremer-Förbundets ordförande, riksantikvarien Hildebrand, gifvit ett sannt uttryck åt hvad alla djupt kände, i de ord han tillställde S. L-d Adlersparre med anledning af Förbundets tioåriga tillvaro:

»Till Sophie L—d Adlersparre uttalar Fredrika-Bremer-Förbundet, samladt till tioårsfest, sitt beklagande, att hennes hälsa ej tillåter henne vara närvarande. Hennes lekamliga närvaro behöfves dock icke för att påminna Förbundet om hvad hon för detsamma varit — *det* förgätes aldrig, så länge Förbundet finnes och så länge arbetet för kvinnans bästa fortgår i vårt land».

E. A—d.

Efterskrift.

Den som på väg söderut från Stockholm passerar Saltskog, kan några minuters väg därifrån se skymta fram ur träden en ljus, vänlig herrgård inom gula trädgårdsgrindar. Det är Ström. Åt andra sidan blickar det ut öfver en vik af Saltsjön och en skymt af Söderteljeinloppet med allvarsamma barrskogshöjder bortom.

Här tillbragte friherrinnan Adlersparre slutet af sommaren 1894. Den vänliga omgifningen, naturens skönhet och den härliga luften — allt bidrog till hennes trefnad; det var med saknad, som hon i början af september återvände till staden.

Kom så den långa vintern; och omgifningen, särskildt den dotterliga vän, som under sista decenniet delat hennes hem, märkte nu med oro huru hennes krafter började sjunka. Hon blef trött af att höra många människor omkring sig och af minsta kroppsrörelse. Till slut, då kölden slog till, vågade hon sig ej utom sina rum.

Under hela denna mörka tid kämpade den alltjämt spänstiga och energiska anden en lång kamp mot fysisk trötthet och ålderns krämpor. Intresset för hvarje detalj af det utvecklingsarbete, hvaråt hon ägnat sitt lif, var lika vaket och varmt som någonsin; men hvad som förr varit en lek kostade nu ansträngning, och hvarje ansträngning hämnade sig på den bräckliga kroppen. Resignationens trötthet och vemod lade sig allt oftare öfver de tärda dragen och speglade sig i den allt blidare vordna blicken.

Men kom man med någon fråga, som rörde hennes sista stora intresse — hennes biografi öfver Fredrika Bremer — då var all trötthet med ens som bortblåst. Det såg ut som om hon koncentrerat hela återstoden af sin lifskraft kring detta arbete. En af hennes varmaste önskningar med afseende därpå var att få genomgå detsamma med en af de representanter för en yngre generation, hvilkas omdöme hon skattade högt. Denna önskan kom på nyåret till uppfyllelse under läsaftnar, som för hvarje gång gladde och uppfriskade henne. De kunde dock ej återkomma tillräckligt ofta, för att man skulle hinna genomgå allt det skrifna. Hon gjorde därför snart upp planen att under juni fortsätta dem på Ström; och allt fogade sig så att hon i detta fall kunde få sin vilja fram. Den 12 juni, en mild härlig sommarafton, kom hon dit ut.

De följande två veckorna ligga för minnet i en på samma gång ljus och vemodig dager. Hvarje dag gick upp klar och varm och tycktes medföra något litet framsteg. Då förmiddagssolen stod högt, gick den gamla från sina rum på nedra botten öfver verandan, där rullstolen väntade utanför dörren. Därifrån styrdes färden utmed den doftande barrskogssluttning, som begränsar parken, ned i solgasset vid viken. Var dagen

het, stannade man högre upp i skuggan, där fåglarna kvittrade, där pyrolan doftade i gräset och luften var mättad af barrångor. Stundtals språkande eller lyssnande till tidningarnes berättelser, stundtals halfslumrande, njöt den gamla här sommarens lifsförnyande härlighet.

Den bästa stunden på dagen var dock lässtunden efter den tidiga middagen. Då samlades, vanligen ute under träden vid gården, den lilla krets, som under vintern börjat genomgå Fredrika Bremer-biografien, för att fortsätta därmed. Man läste och diskuterade, författarinnan framkastade själf mången anmärkning och upplifvades synbarligen, då hon såg intresset i allas blickar. Ofta berättade hon någon upplysande anekdot och deltog utan att märka någon trötthet i de lifliga samspråk, som anknöto sig till det lästa.

Ännu den 25 juni, då vädret blifvit grått och kyligt och läsningen måste hållas inomhus, följde hon den med kanske ännu större intresse än vanligt. Sedan vid eftermiddagskaffet och en längre stund därefter satt hon och språkade med en äldre medlem af gårdens sommarkoloni på ett sätt, som häfde all oro för den inverkan, temperaturförändringen kunde medfört. Hon uttryckte sin glädje öfver att hafva kommit till Ström, talade om hur bra hon trifdes och hur glad hon var att det arbete, som låg henne så mycket om hjärtat, nu var så nära afslutadt. Det tyckes ha legat en aningsfull betydelse i de ord, hon under vintern yttrat: »När detta är slut är jag färdig». Föga tänkte dock hennes omgifning, att de vänliga, förtröstansfulla ord, som hon denna kväll talade, skulle bli hennes sista.

Under de gångna fjorton dagarna hade hon med sina vänner genomgått allt det färdigskrifna af biografien. Det såg ut som om sjukdomen lämnat henne denna tid oantastad för att sedan med så mycket större häftighet börja sitt förstörelseverk.

Senare delen af natten blef orolig. På morgonen orkade hon ej mer tala och låg snart i häftig feber. Den tillkallade läkaren förklarade, att hon träffats af ett våldsamt influensaanfall och att det var fara för lung-inflammation.

Nu följde ett dygn, hvarunder den matta lifslågan ömsom flämtade i förtärande feber, ömsom sjönk i ytterlig afmattning. En blick eller en smekning röjde någon gång, att den sjuka

hade medvetande af sin omgifning, och det var tydligt att hon på kvällen den 26 kände igen en af sina brorsdöttrar, som skyndat till hennes sjukbädd. Ej ett ord kom dock öfver hennes läppar.

Vid 3-tiden den 27 blefvo de nyss så hastiga andedragen allt långsammare, det blef längre emellan dem, tills de slutligen utan någon synbar kamp och vånda, upphörde. Den rika anden hade lätt och nästan omärkligt löst sina band. Med bäfvande röst hviskade en af de kringstående:

»Salige äro de döda, som i Herranom dö. De skola hvila sig ifrån sitt arbete; ty deras gärningar följa dem efter».

Dagen hade varit mulen och grå, men nu föll ett vänligt solljus in öfver dödsbädden. Och senare på aftonen strålade himlen därutanför i guld och purpur af den praktfullaste solnedgång.

* * *

Två dagar därefter drog ett sorgetåg ut i det bländande solskenet från gården vid Ström. Blomsterprydt af kärleksfulla händer, höljdt af hvita rosor, hvilka för S. L—d alltsedan ungdomen haft en särskild betydelse, fördes därifrån stoftet af henne, som nu sof dödens sömn.

I Södertelje lyftes kistan ombord på en där väntande ångslup, som skulle föra den till Stockholm. Så många af de närmaste som kunde det, voro med som hedersvakt kring kistan. En af den dödas äldsta vänner mötte vid hamnen med blommor.

Det blef en vacker färd. Båten gled fram i solljus öfver det lugna vattnet, den blida mälarnaturen hade sitt allra blidaste tycke. Med sina doftande kransar stod ek-kistan ljus och hög i fören som i ett kapell af unga granar. Det var ingen bitterhet, blott en stilla, gripande högtidlig stämning öfver denna sorgefärd.

I den lugna sommaraftonen närmade sig båten allt mera Stockholm, skådeplatsen för den dödas rika verksamhet under svunna år. Den gled genom slussen, där några få hennes vänner, som vetat af färden, mötte med blommor. Den gled fram öfver saltsjöinloppet under södra bergen, där hennes gamla hem högst uppe på klippan låg med blänkande rutor i aftonsolen. Så svängde den af förbi Kastellholmen inåt varfvet, där några matroser stodo redo att bära kistan till kapellet på den stilla lummiga Varfskyrkogården, där den bortgångnas make förut hvilade.

S—d.

* * *

Den 2 juli på middagen vigdes Sophie Adlersparres stoft till den sista hvilan. Under tonerna af en sorgmarsch, spelad af Flottans musikkår, nedsänktes i grafven den blomsterhöljda kistan, hvarpå rika minneskransar nedlagts, ej blott af anförvandter och vänner utan af Sveriges kvinnor af alla samhällslager, främst bland dem landets drottning.

Att vid Sophie Adlersparres bår representanter af hennes eget kön skulle tolka hvad hon varit för den svenska kvinnan, var en lika naturlig som varmt känd aktnings- och tacksamhetsgärd åt hennes minne. Så nedlades efter jordfästnings akten på grafven af en kvinlig mediem af Fredrika-Bremer-Förbundets styrelse med några varma ord och under djup rörelse en lagerkrans med band i de svenska färgerna såsom »en gärd af tacksamhet från Fredrika-Bremer-Förbundet och genom detta från svenska kvinnor». I det korta tal, som här nedan återgifves, gaf därpå ordf. i föreningen Hand. Vänner, fru Anna Wallenberg, ett uttryck åt denna förenings saknad och tacksamhet.

Å Föreningen Handarbetets Vänners vägnar, yttrade tal, nedlägger jag vid friherrinnan Sophie Adlersparres graf denna krans, såsom en gärd af tacksamhet åt denna förenings stiftarinna, ty det var friherrinnan Adlersparre, som för en del år sedan tog initiativet till dess stiftande, det är hon som varit orsaken till dess uppkomst och mycket bidragit till dess vidare utveckling. Att andra äfven offrat tid och krafter därför förringar icke hennes förtjänst, ökar den tvärtom, då detta förhållande är ett bevis på hennes märkvärdiga förmåga att *välja* sin hjälp, att använda de mest dugande krafter och att entusiasmera andra för sina idéer. Tack vare just denna förmåga har hon uträttat så mycket godt och nyttigt, så mycket verkligt stort i många riktningar, men framför allt ligger hennes förtjänst däruti, att hon för den svenska kvinnan beredt så många möjligheter till *självhjälp* och därigenom till moraliskt och ekonomiskt oberoende.

Om kvinnor därför i dag våga uttala sin tacksamhet till henne, innan det jordiska af hennes rika personlighet för alltid gömmes undan deras blickar, bör man ej förundra sig däröfver. Må därför det konventionella för en gång träda tillbaka för behofvet att öppet uttala, hvad man djupt och varmt känner.

Haf därför tack, Sophie Adlersparre, för hvad du tänkt och verkat för oss alla, haf tack för hvad du velat, hvad du talat, hvad du skrifvit, hvad du sått ut och grundat för dina medsystrar här!

Innan jag slutar, måste jag dock säga ännu ett ord om det tomrum du lämnar och som i sanning blir svårt att fylla, om din öfverlägsna intelligens, som dock alltid var färdig att offra sig själf i arbete för andra, om ditt fulla, rika hjärta, som så varmt slog för framåtskridande och utveckling, om din makalösa idérikedom, som ständigt sådde nya utsäden, och om den saknad, som djupt kännes af många, som följa ditt minne, en saknad, som sent skall upphöra. Men — för att med någon förändring låna en stor skalds ord — »ej med klagan skall ditt minne firas, ej likt den, *som går och snart skall glömmas, så* skall fosterlandets kvinnor dig begråta, som en afton gråter dagg om sommarn; full utaf förhoppningsfulla framtidsdrömmar och med blicken vänd mot morgonrodnan af den nya dag, som du har anat, som du verkat för och som du planlagt».

* * *

Med dessa ord, hvilka äro att betrakta som en genklang af hvad som innerst återljöd i alla de närvarandes sinnen, och hvari säkerligen, ej blott Sophie Adlersparres många personliga vänner och beundrare, utan alla tänkande och varmhjärtade män och kvinnor i hela vårt land helt och fullt skola instämma, afsluta vi denna korta skildring af ett rikt och ädelt lif. Som ett slutackord i den enkla minnessången bifoga vi endast följande, af en nära anförvandt till den bortgångna författade verser, hvilka utdelades vid grafven:

På Helgerum en sommardag,
Då hvita rosors rikedom
I park och trädgård stod i blom,
Du drog ditt första andedrag.

I hvita rosors rikedom
Vi nu dig bädda, stum och kall.
Ditt värf är fyldt, din dag är all,
Du gått — din plats bland oss står tom.

Men hvad du verkat lefva skall.
Det skall gå fram, då du är stoft,
Så mildt som hvita rosors doft,
Så starkt som flodens lugna svall.

Viktor Rydberg.

Blad vid blad till marken sakta sväfvar,
Höstens luft är genomskinligt klar.
Men igenom hvarje fiber bäfvar
Vemodsfull en fråga utan svar.
Död är sommarn. Kransande den döde
All naturen gråter Balders öde.

Vemodstunga frågor sakta dala
Lika höstens löf kring öppnad grift.
Sorgens språk ur tusen bröst de tala
Med sin gyllne, dunkelröda skrift.
Död är skalden, i hvars diktnings vågor
Svallet röjdes än af stora frågor.

Död är tänkaren, hvars blick i natten
Sökte idealens ljusa värld,
Lifvets källsprång, evighetens vatten,
Målet för den långa ökenfärd,
Som, i led med mänsklighetens adel
Utan fruktan stred och utan tadel.

Det var glorian omkring hans snille,
Det var hemligheten af hans makt.
Ej han drömde blott, han ädelt **ville,**
Det har glansen kring hans panna lagt.
All naturen gråter Balders öde;
Gråt, du svenska folk, din store döde!

Sigrid Leijonhufvud.

Mina Forsell.

Den 12 sistlidne juli meddelade tidningarna i ett telegram från Marstrand, att fröken Mina Forsell ej mer tillhörde de lefvandes antal — hon hade omkommit under segling. Underrättelsen om att Mina Forsell var död kom så oväntad och så tvärt, att man hade svårt att fatta dess sanning. Man hoppades på en möjlig namnförväxling. Några af hennes vänner begåfvo sig upp på Fredrika-Bremer-Förbundets byrå för att få visshet — och visshet fick man där mycket snart, utan att behöfva göra några frågor. Tystnad och förstämning var här rådande, man såg endast allvarliga, bekymrade ansikten bland de arbetande; den plikttrogna, arbetsdugliga, af alla afhållna Mina Forsell var borta.

Då Mina Forsell i Marstrand emottagit underrättelsen om fru Adlersparres död, skref hon till en vän i Stockholm bland annat följande: »Du vet, att jag ej är för offentliga ärebetygelser, men vid detta tillfälle känner jag så afgjordt, att den tacksamhetsskuld, hvari vi alla stå till henne, bör gifva sig luft på något offentligt sätt». Hvad Mina Forsell här sade, var uttryck för något af hvad hon innerst kände. Yttre utmärkelser, »offentliga ärebetygelser» voro henne motbjudande. Det är nästan under känslan af att göra något, som skulle ha misshagat den bortgångna, som vi här söka teckna några drag af hennes personlighet, sådan den lefver i minnet bland hennes vänner. Men det är äfven känslor af tacksamhet, som måste gifva sig luft.

Mina Forsell var född i Nora i juni månad 1850. Hon bibehöll under hela lifvet prägeln af att tillhöra en bergslagssläkt. Man märkte tydligen, att hon ej fått sina första intryck i en stor stads bullrande lif; det låg något lugnt och »samladt» öfver hela hennes väsen. Under den stela, något kärfva ytan glödde dock varma känslor.

Vid 18 års ålder sökte och vann Mina Forsell inträde vid Högre Lärarinne-Seminariet. Hon blef där en framstående lärjunge och en

afhållen och aktad kamrat. Då hon 1871 lämnade seminariet fick hon anställning vid en flickskola i Göteborg. Efter några år mottog hon, jämte fröken Hulda Gyllenbåga, den s. k. Risbergska skolan i Örebro och blef dess ena föreståndarinna. På denna plats arbetade hon under en följd af år, städse bemödande sig om att föra skolan framåt i en god och sund riktning. Huru stora förtjänster Mina Forsell än nedlade som skolföreståndarinna, tro vi dock, att skolan icke var det område, där hennes begåfning gjorde sig bäst gällande. Kanske var det just känslan häraf — jämte åtskilliga yttre omständigheter — som kom henne att lämna skolverksamheten i Örebro och att slå sig ned i Stockholm.

Här fann hon snart verksamhetsfält, där hennes begåfning och stora duglighet kommo till heders. Under en stor del af den tid, som lektor Linder var hufvudredaktör för Nordisk Familjebok, hade fröken Forsell anställning på redaktionsbyrån och utmärkte sig då genom den synnerliga omsorg, plikttrohet, flit och skicklighet, hvarmed hon utförde den viktiga uppgift, som anförtroddes henne. Under de senare åren af sitt lif ägnade sig Mina Forsell mer och mer åt det allmännas tjänst. Så var hon vid sin död medlem af Adolf Fredriks församlings skolråd. Genom sina pedagogiska insikter och sitt mogna omdöme hade hon de bästa förutsättningar för att blifva en dugande skolrådsledamot; då därtill lägges det varma intresse och den tid hon ägnade sitt nya arbete — framför allt genom flitiga besök i församlingens skolor — så var det ej underligt, att hon blef en högt värderad ledamot af det skolråd, som hon tillhörde. Såsom sekreterare i nyssnämnda församlings skyddsförening hade det lyckats henne att bringa en reda och ordning i sättet att arbeta, som ej nog kan prisas af dem, med hvilka hon samarbetat. De som nu skola fortsätta arbetet utan Mina Forsell förklara, att »hennes förlust här är oersättlig».

Det gick Mina Forsell så, som det går de flesta arbetsdugliga människor; äro de en gång »upptäckta», så blifva de öfverhopade med göromål. För henne ställde sig likväl saken i ett fall lyckligare än för mängden af arbetande kvinnor; hon var ekonomiskt oberoende, så att hon aldrig behöfde arbeta för sitt uppehälle. Med ädel frikostighet skänkte hon därföre bort sitt arbetes guld åt dem, som bäst behöfde det.

Under flere år var Mina Forsell medlem af styrelsen för Svenska Lärarinnornas Pensionsförening; under de sista åren var hon dess ordförande. Den som haft förmånen att arbeta tillsammans med Mina Forsell i denna styrelse skall sent förgäta den humanitet, förenad med den största noggrannhet, som utmärkte henne på denna post. Hennes för en kvinna ovanliga insikter i ekonomiska frågor gjorde henne äfven mer än vanligt passande för detta förtroendeuppdrag.

Det var dock Fredrika-Bremer-Förbundet, som kom i åtnjutande af hufvudparten af de gåfvor, hvilka räckte till för så många områden. Mina Forsell var en varm vän af de åsikter Förbundet satt på sitt program och ägnade därföre största delen af sin tid och sina krafter åt arbetet för dess intressen.

Under sommaren 1884 sammanträffade för första gången på en af »lifvets sammanbindningsbanor» de båda kvinnor, hvilkas namn i detta häfte utmärkas med de svarta korsen: S. L—d Adlersparre och Mina Forsell. En af dem, som tecknat Esseldes minnesruna har med skäl framhållit den alldeles särskilda förmåga hon ägde att med säker instinkt utvälja medarbetare på de nya arbetsbanor, hon var sysselsatt att bryta. Det var som bekant just år 1884, som Esselde gick och bar på tanken af Fredrika-Bremer-Förbundets stiftande. Icke hvar och en hade i den blyga och stela Mina Forsell upptäckt den kvinna, som skulle bli en af det nya förbundets stödjepelare. Men Esselde gjorde denna upptäckt. Under de två första åren af Förbundets verksamhet var fröken Forsell dess byråföreståndarinna och det grundläggande, organiserande arbetet är hufvudsakligen att betrakta som hennes verk.

Äfven sedan Mina Forsell öfverlämnat föreståndarinnans maktpåliggande värf i andra händer, fortfor hon att med oförminskadt nit och intresse arbeta för Förbundets sak. Så har hon under de 10 gångna åren varit medlem af Förbundets styrelse och under de sista åren äfven af förvaltningsutskottet, hvars fem medlemmar hafva att utreda och förbereda de löpande ärendena. I bokkomitén, som har fått till uppgift att granska barn- och ungdomslitteratur, arbetade Mina Forsell med lif och lust. Det låg henne varmt om hjärtat, att ungdomen till nöjesläsning endast skulle få det bästa möjliga. Ja, huru kunde ej hennes ögon stråla af fröjd, då hon vid Förbundets julutställning af barnböcker träffade några föräldrar, som grundligt gjorde sig underrättade om böckernas innehåll. Själf skref hon inga recensioner eller kritiker öfver de inlämnade arbetena, men såsom sekreterare sammanhöll och ordnade hon det hela. Och vi som arbetade tillsammans med henne, huru lärde vi oss ej att för hvarje år mer och mer värdera och hålla af henne. Och hvilken respekt hade vi ej för henne! Man kände sig inför henne som en slarfvig skolflicka, om man på en öfverenskommen dag och timme icke hade sitt arbete färdigt. Denna makt, som Mina Forsell ägde öfver andra människor, hade endast och allenast sin grund i hennes egen samvetsgrannhet. Då hon kände, huru arbetet började växa henne öfver hufvudet, anmälde hon en gång i bokkomitén att hon ämnade afgå som sekreterare. Det svar hon

fick var, att i så fall afginge vi allesammans — och så måste hon bli kvar.

På Förbundets byrå afgjordes ingen fråga af vikt utan att man först vädjade till Mina Forsells kloka, besinningsfulla omdöme. Hennes förmåga att på samma gång hon såg en sak i stort, likväl intressera sig för dess detaljer, gjorde henne till en så ovanligt god rådgifvare. Hon hörde till dessa sällsynta människor, som blifva ett stöd för sin omgifning; man kände sig alltid trygg, då man hade henne på sin sida.

Alla orättvisor voro Mina Forsell en styggelse. Det var därföre en naturlig sak, att den sida af kvinnofrågan, hvari man på det ena eller andra området fordrar upphäfvandet af lagens eller sedens orättvisor, skulle varmt tilltala henne. Men hennes rättskänsla fordrade på samma gång, att kvinnan skulle göra sig arbetsduglig för att kunna mottaga nyvunna rättigheter. Att den svenska kvinnan långt ifrån uppnått denna »arbetsduglighet» stod klart för den, som var så fordrande, framför allt då det gällde henne själf.

För dem, som lefde tillsammans med Mina Forsell, föll det tydligen i ögonen, huru hon med hvarje år gick framåt och utvecklades allt rikare. Hos henne voro sanningskärlek och redbarhet de förhärskande egenskaperna, de satte prägeln på hela hennes personlighet. Dessa egenskaper voro de goda gåfvor hon fått till skänks, och som hon väl vårdade — men hon lät dem icke blifva enarådande, så att hon blef en sträng och hård natur. Hon arbetade sig till förmåga att uppskatta och förstå äfven sådana människor, som voro fullkomligt olika henne själf och detta var för henne ingen lätt sak. Så t. ex. lärde hon sig mer och mer, att det ej blott var lönlöst, utan ofta oförnuftigt och kärlekslöst att fordra af de i hennes tycke oberäkneliga fantasimänniskorna, hvilkas starka sida var rikedomen på idéer, att de skulle arbeta på samma regelrätta sätt som hon själf. »Vi äro alla människor» var ett af hennes valspråk.

Liksom hon förvärfvat ett klart och kärleksfullt förstående, då det gällde att bedöma andra människor, ägde hon i ovanligt hög grad självkännedom. Hon inlät sig ej på ett arbete, som stod i strid med hennes natur och begåfning — därföre utförde hon också allt hvad hon åtog sig på ett mönstergillt sätt. Till de mångfrestande naturerna hörde hon ej utan till dem, som veta att begränsa arten af sin verksamhet.

Hon älskade af själ och hjärta arbetet i och för sig, och detta var ockå hennes egentliga lifselement, men hon kunde också njuta af hvad lifvet hade att bjuda af ädel vederkvickelse. Skaldekonst och musik

älskade hon varmt. Allvar var grundtonen i hennes karakter, men där fanns därjämte ett bredt drag af humor. Hon uppskattade tillfullo ett godt skämt, och den som hade något verkligt muntert att förtälja kunde hos henne räkna på ett godt förstående. I den trängre vänkretsen kunde hon vara glad och öppenhjärtig, eljest talade hon sällan om det som djupast rörde sig i hennes inre. Den som en gång vunnit Mina Forsells vänskap kunde vara viss på att äga den för alltid.

En af Mina Forsells vänner har sagt, »att kärlek till hennes under försakelse kämpande medmänniskor var ett utmärkande drag hos henne». Och så var det i sanning; det var henne också en verklig glädje att kunna räcka en hjälpande hand, där hjälp behöfdes, men därom gjorde hon sig alltid först underrättad. Helst ville hon sätta de nödlidande i stånd att genom arbete hjälpa sig själfva.

Under de senare åren drabbades Mina Forsell af flere smärtsamma förluster inom sin familj. Så förlorade hon kort efter hvarandra en bror och en liten brorsdotter; åt denna senare hade hon ägnat de varmaste, moderliga känslor. Efter dessa förluster låg det ofta något djupt vemodigt öfver Minas väsen, men ett sjukligt försänkande i sin egen sorg var ej i öfverensstämmelse med hennes karakter. Modigt kämpade hon emot sorgen, och med glädje sågo hennes vänner, att hon började återvinna jämnvikten. Hon visste också, hvar hon skulle hemta tröst i de tunga dagarne. »Det är godt att vi hafva bönen» yttrade hon till en vän.

Då Mina Forsell i juni månad detta år lämnade Stockholm, reste hon först till Köpenhamn, egentligen för att besöka dess folkskolor, och sedan till Marstrand. Hon älskade hafvet och var en orädd seglare. Den 11 juli blåste det hårdt på vestkusten. Det var sista dagen Mina hade att vistas vid sitt älskade haf. Redan kvällen förut hade hon med sin vanliga båtkarl kommit öfverens om en seglats, innan hon skulle lämna Marstrand Ett par af hennes vänner, som voro henne följaktiga till båten, och som ämnat följa med, afstodo, då de ej voro försedda med vattentäta ytterplagg. Mina Forsell, som ägde ett blindt förtroende till vestkustens beprövade skeppare, tvekade ej ett ögonblick att ensam begifva sig ut, då båtkarlen försäkrade, att »i långt hårdare väder har jag varit ute». Hon steg så i båten och for ut på den färd, som blef hennes sista.

* * *

Sådana människor, hvilka likt Mina Forsell genom hela sin personlighet varit lefvande vittnesbörd om, att sanningskärlek och redbarhet äro de säkraste grundstenare vid allt arbete, de ha gjort sitt fädernesland en stor tjänst. De hafva varit »samhällets pelare».

Lilly Engström.

Ett besök i kvinnornas utställning i Köpenhamn.

Man behöfde icke känna historien om alla föregående stridigheter, om hvad danskarne själfva kalla »den stora revolutionen» inom styrelsen, för att vid ett besök i »Kvindernes udstilling» få ett lifligt intryck af att densamma i sin helhet bar prägeln af bristande enhet vid utförandet af den ursprungliga planen. Detta framträdde öfverallt i anordningarna.

Sålunda upptog den *kulturhistoriska afdelningen*, ehuru den rikaste och mest intresseväckande, dock allt för stort utrymme, relativt till de öfriga sektionerna. Mera reda och mera sofring vid uppställningen hade varit synnerligen önskvärd.

Industri- och husflitsafdelningarne voro belägna i skilda våningar och man hade en viss svårighet att finna hvad man särskildt sökte. Otvifvelaktigt fanns mycket af värde i det danska handarbetet och man återfann flerstädes den antikiserande stil, som från Thorvaldsens tid ännu kvarlefver inom den danska smakriktningen.

Kolonierna, Grönland, Island, Färöarna och Vestindiska öarna, hade hvar sin lilla plats och verkade godt som omväxling. *Sverige* hade endast några få enskilda utställare; bland föremålen väckte en samling konstväfnader mesta uppmärksamhet. *Norge* mötte med ett 30-tal utställare, af hvilka några presterade vackra saker i hardangersöm.

Hushållsafdelningen med sina tre kök: det forntida, det nutida och det framtida var — som naturligt vid en kvinnoutställning — bland det mest lyckade, och serveringen af allehanda lättare varma rätter samt de utmärkta danska smörgåsarna tillfredsställde alla rimliga anspråk. Här ägde äfven tillfälliga specialutställningar rum af diverse

bakverk, sylter och konserver, smör m. m., och vid dessa täflades om pris. Vid den permanenta utställningen utdelades i öfrigt inga medaljer eller diplom.

Den filantropisk-hygieniska afdelningen var tämligen inskränkt och bestod mest af modeller till barnhem, asyler o. d.

En angenäm tillflyktsort var det lilla, elegant utstyrda läsrummet, som inrymde *litteraturafdelningen*, och hvarest funnos dagens tidningar, skrifbord, läs-stolar m. m. Här träffades vanligen flera af de ledande damerna, som man annars förgäfves sökte i utställningens vimmel af besökande.

Konstutställningen var anordnad i två salar i en särskild i närheten liggande byggnad och var relativt mera rikhaltig och bättre ordnad. Under de sista veckorna funnos där uteslutande konstverk af nu lefvande konstnärinnor. Några få svenska och norska målarinnor voro äfven representerade.

* * *

Under utställningstiden, halfva juni till halfva sept., gafs en serie matinéer af kvinliga musici och äfven tvenne större konserter, hvarvid kvinliga — bland dem äfven svenska — kompositörers alster föredrogos. Den sista veckan i augusti ägde två teaterrepresentationer rum vid hvilka endast kvinnor medverkade. Dessa hafva äfven inom den svenska pressen blifvit omtalade och det allmänna omdömet torde hafva varit, att resultatet icke motsvarade all den möda och omsorg, som på dessa representationer blifvit nedlagda. Salongen, rikt dekorerad med blommor och band i gult och lilas (utställningens färger), damorkestern i hvita dräkter, de unga marskalkinnorna med Dannebrogens färger, de festklädda styrelsedamerna med utställningens emblem, blomman »lövetand» (maskrosen), i silfver på guldfärgad rosett — allt detta erbjöd en synnerligen vacker anblick. Flera danska författarinnor, bland dem främst den äfven i Sverige väl kända fru Emma Gad, voro representerade genom dramatiska arbeten, och vår begåfvade förf. Selma Lagerlöf hade skrifvit ett skådespel i två akter benämndt »S:t Annas kloster». Alla biljetter till dessa föreställningar voro långt på förhand utsålda till dubbla pris.

Möten voro äfven anordnade med föredrag öfver olika ämnen, alla till trängsel besökta. Här gjorde sig danskornas stora förmåga att offentligt uttrycka sig på ett utmärkt sätt gällande, och man hörde föredrag om sjukskötsel, om barnavård, om filantropiska institutioner m. m. af stort intresse. Äfven litterära och sociala ämnen afhandlades,

och många gäster från de öfriga nordiska länderna, hvilka uppträdde som föreläserskor, åhördes med mycken uppmärksamhet, bland dessa fröken Ellen Key, som till ämne valt »Missbrukad kvinnokraft». Allestädes voro lokalerna för små för den stora tillströmningen af åhörare och tiden för knappt tilltagen.

Det om så mycken ihärdighet och duglighet vittnande företaget är nu afslutadt. Den 15 sept. stängdes Kvinnornas utställning med ett i pekuniärt afseende lysande resultat, i det dess kassa kunde framvisa ett betydande öfverskott. Den danska pressen har också, visserligen mer och mindre välvilligt, men alltjämt med stor uppmärksamhet haft sina blickar fästad på hvad »damerna» företagit sig och kvinnoutställningen har tydligen utgjort en af Köpenhamns märkligaste sevärdheter under sommaren.

Äfven om det hela icke verkat fullt tillfredsställande, om man har en viss betänksamhet för att yttra ett definitivt omdöme, måste man dock obetingadt gifva sitt erkännande åt den kraftfulla energi, som på ett ännu opröfvadt område, under så vanskliga förutsättningar bragt till stånd ett så omfattande företag som »Kvindernes udstilling fra forntid og nutid 1895.»

Meddelanden från Fredrika-Bremer-Förbundet.

Förbundets tionde årsmöte.

Den 24 maj höll Förbundet sitt årsmöte i Läkaresällskapets lokal och i anledning af de 10 år som förflutit sedan Förbundets stiftande hade detta möte en särskildt festlig prägel. Fredrika Bremers byst, omgifven af växter, smyckade salen, hvilken var i det närmaste fylld af förbundsmedlemmar. Förbundets ordförande, riksantikvarien Hildebrand, talade om *Fredrika-Bremer-Förbundets första årtionde* och uttalade i sammanhang härmed ett tack till fru Adlersparre för hvad hon verkat för och inom Förbundet, ett tack som äfven funnit uttryck i de ord, som tillika med den af Dagnys redaktion utgifna festskriften, tillställts fru Adlersparre, hvilken af sjuklighet var förhindrad att närvara vid sammankomsten. Fru Ankarsvärd framförde Förbundets tack till dess ordförande för de gångna åren, hvarpå fil. dokt. fröken Ellen Fries höll ett intressant föredrag med ämne: »En kulturbild från 1700-talet».

Från Finsk Kvinnoförening hade ett så lydande hälsningstelegram ingått: »Kvinnor i de tusen sjöars land sända eder en hjärtlig lyckönskan, en uppriktig tacksägelse för 10 års träget arbete i idéernas tjänst».

Efter sammankomsten samlades några af förbundsmedlemmarna till ett festligt samkväm, vid hvilket fröken Selma Lagerlöf som gäst uppläste en novell.

Förutom hvad här ofvan meddelats, ägde vid årsmötet under dokt. C. Nyströms ordförandeskap de sedvanliga valen rum, hvarjämte årsberättelsen för 1894, kassaförvaltarens rapport och revisionsberättelser föredrogos samt decharge för styrelsen beviljades. Till *ordinarie styrelsemedlemmar* återvaldes: fruarna Adlersparre och Whitlock samt fröknarna Engström, Forsell och Fries samt nyvaldes prof. Rosén i st. för revisionssekreterare Rohtlieb, som undanbedt sig återval. Till *suppleanter* återvaldes fruarna Gyldén och Kerfstedt, fröknarna Dahlgren, Elfving och Wahrolin, hvarjämte assessor C. Lindhagen ingick som nyvald ledamot. Till *revisorer* återvaldes fru Odelberg, fröken Rossander och häradshöfding Lundvall samt till deras suppleanter fru Wising, häradshöfding Uppström och dr. Svedbom.

* * *

Stipendiefonderna. Förbundets medicinska stipendier hafva för innevarande år tilldelats: det å 500 kronor med. kandidaten fröken Berna Skog, samt det å 400 kronor med. kandidaten fröken Sophie Holmgren.

Lokalkomitéerna i Norrköping, Linköping och Motala hafva anordnat dramatiska och musikaliska soiréer samt basar till förmån för Östergötlands afdelning af *Allmänna Stipendiefonden.* Till samma ändamål har fru Betty Swartz godhetsfullt öfverlämnat en gåfva af 50 kronor.

* * *

Gåfvor till Förbundet. Aflidna fru Emma Benedicks har bland sina många storartade donationer till allmännyttiga företag, äfven ihågkommit Fredrika-Bremer-Förbundet med den stora summan af 10,000 kr., hvaraf 5,000 tillfaller Förbundets allmänna fond och 5,000 dess sjukkassa.

Sjukkassan har äfven fått emottaga, dels en gåfva af 50 kr., dels en på 20 kr., skänkta af tvenne förbundsmedlemmar, »i stället för krans på fru Adlersparres kista».

En byst af fru Fredrika Limnell, utförd af bildhuggare Börjeson, har af fru Limnells son, dr. Svedbom, förärats Förbundet.

Från skilda håll.

Sverige. ***Den biografi öfver Fredrika Bremer,*** som fru Adlersparre under sina sista lefnadsår utarbetade och som vid hennes död var nära fullbordad, utkommer på Norstedt & Söners förlag under loppet af vintern. Arbetet är redan lagdt under pressen. Slutredigeringen är af den bortgångna anförtrodd åt hennes brorsdotter, fröken Sigrid Leijonhufvud, som de sista åren varit hennes medarbetare vid biografien.

*

Vid sjunde nordiska skolmötet i Stockholm den 6—8 aug. 1895, hvilket i utsträckning och anslutning öfverträffat alla föregående möten af detta slag, behandlades följande, särskildt för den kvinliga uppfostran viktiga frågor. »Om systematisk undervisning i kvinlig slöjd, belyst medelst modeller», föredrag af fröken Hulda Lundin. »Betydelsen af huslig ekonomi såsom undervisningsämne i skolan», inledningsanförande af rektor Eugène Schwartz. »Huru bör undervisning i hushållslära lämpligen ordnas?», inledningsanförande af fru Sofi Nilsson. »Om bristerna vid den kvinliga ungdomens fysiska uppfostran», inledningsföredrag af prof. L. M. Törngren. Bland inledare af diskussioner märktes för öfrigt af kvinliga mötesdeltagare: fröken Adèle Wetterlind, Jönköping; fröken Anna Tengström, Göteborg och fröken Anna Sandström, Stockholm.

*

Fröken Hedda Anderson, Sveriges andra kvinliga läkare, hvilken efter afslutande af sina medicinska studier, sedan ett par år utöfvat en vidsträckt och gagnerik praktik i sin födelsestad Malmö, bosätter sig, efter hvad annons i detta nummer utvisar, i höst i Stockholm, för att äfven här ägna sig åt barn- och kvinnosjukdomar. Vi uttala härmed vår stora tillfredsställelse att hufvudstaden, där behofvet af kvinliga läkare naturligen är ännu större än i en provinsstad, kommer i åtnjutande af en så dugande kraft som fröken Anderson och tillönska vår andra kvinliga doktor all framgång i sin nya verksamhet, instämmande i hvad hennes äldre kollega här på platsen lärer yttrat: »här finns arbete för oss båda».

*

En gäst från Canada. I medlet af september besöktes hufvudstaden af en skotska miss Theresa Wilson, privatsekreterare till lady Aberdeen, vicekonungens af Canada gemål. Miss Wilson besöker å lady Aberdeens vägnar flere europeiska länder, för att sätta sig i förbindelse med de representativa kvinnorna inom olika områden och söka intressera dem för det internationella kvinnoförbund, hvilket under namn af »The International Council of Women» för några år sedan stiftades i Förenta staterna och för hvilket lady Aberdeen är ordförande.

C. ROSÉNS
ATELIER

Drottninggatan 10, 3 tr.

Telefon 58 16.

1:sta klassens Fotografi-affär!

August Bergin & C:o

Magasin för Speglar & Tafvelramar

STOCKHOLM

22 Lilla Vattugatan 22

Allm. Telefon 51 79.

Gunilla Viléns Handarbets-Atelier,

46 Klarabergsgatan 46.

Grundlig och praktisk undervisning lämnas elever i alla slags handarbeten. Kurs omfattande 50 tim., *15 kr.*, en lektion, 2 tim., *75 öre.* Resande i Stockholm uppmärksammas på min Handarbets-Atelier såsom särdeles lämplig därigenom, att eleven själf får bestämma lektionstiden från 9 f. m. till 5 e. m.

OBS.! Beställningar emottagas för uppritningar, monteringar samt förfärdigande af linneutstyrslar.

Aktiebolaget Parasiticida

Desinfektions- och Mattrengöringsanstalt

Tel. 87 99. **101 Valhallavägen 101.** Tel. 87 99.

Rengör mattor efter föregående desinfektion från damm och smuts enligt ny metod;

Rengör möbler, säng- och gångkläder från mal och andra parasiter;

Reder tagel och renar fjäder medelst nykonstruerade maskiner.

Pelsverk och mattor emottagas till konservering emot mal.

Hämtning och hemsändning inom Stockholm kostnadsfritt.

Kontor: **Drottninggatan 23,** 2 tr. upp.

Allm. Telefon 73 73.

Fredrika-Bremer-Förbundets

Jurist

lämnar åt kvinnor råd och upplysningar i juridiska och ekonomiska angelägenheter.

Träffas å förbundets byrå

54 Drottninggatan, 1 tr.

Onsdagar och Lördagar kl. 10—11 f. m.

Östermalms

Högre läroanstalt för flickor

13 Kommendörsgatan 13

Vid läroverket beredas elever äfven för mogenhetsexamen, Högre lärarinneseminarium och Gymnastiska centralinstitutet. Undervisning meddelas i **huslig ekonomi.** I småskolan mottagas **nybörjare.**

Anmälningar mottagas i skolhuset kl. ½ 12—½ 1 midd. och hos Föreståndaren **D:r E. Schwartz,** Grefturegatan 46, kl. 4 — 5 e. m.

Äkta **COLLODIN.** *Tillförlitligaste* och af **Tusentals** personer *beprövadt* medel mot liktornar, vårtor, hudhårdnad och nagelträng.

Obs. alltid denna inregistrerade etikett som garanti för varans äkthet.

INTYG:

Undertecknade, som användt Herr Axel Litströms Collodin mot liktornar och kylknölar, ha funnit medlet fullt motsvara sitt ändamål, och kunna det derföre hos enhvar till det bästa rekommendera. Ämål den 3 maj 1886.

I. G. Geijer. *A. Ljungberg,* Rådman.

Undertecknad, som varit besvärad af en mängd vårtor, har genom användandet af »Collodin» från Apotekaren Herr Axel Litström i Falun, blifvit från dem helt och hållet befriad; hvarföre jag omnämnda medel hos enhvar till det bästa rekommenderar.

Motala & Nykyrke d. 27 aug. 1886. *August Axén,* Handlande.

Säljes hos Parfym- och Bokhandlare i flaskor à ***60 öre*** och ***1 krona.***
Franko mot ***1 kr. 20 öre.***

AXEL LITSTRÖM, Falun.

Från **Fosterlands-Stiftelsens Förlags-Expedition** hafva utkommit och finnas hos alla bokhandlare att tillgå följande

nya böcker:

FRIDEBORG
Folkkalender för 1895 af B. WADSTRÖM.
Kart. 1 kr.; klotb. 1: 75,

VARDE LJUS
Missionskalender för 1895
af Doc. A. KOLMODIN. Häft. 75 öre; kart. 1 kr.

GUSTAF II ADOLF
Hans person och betydelse. Några minnesord med illustrationer till jubelfesten, för menige man af NILS LÖVGREN, kyrkoh. i Gäfle.
Pris: 1 kr.

Slafflickan i Pompeji
eller **På hemliga vägar.**
En berättelse från kristendomens första århundrade af E. S. HOLT. Häft. 1: 25; kart. 1: 50,

Bland granar och palmer
Berättelse af ERNST EVERS.
Pris: häft, 1: 25; kart. 1: 50.

Upptagen eller Kvarlämnad
Berättelse af O. F. WALTON, förf. till "Ett lyckligt val", "Gamla posetivet", "Skuggor" m. fl. Häft. 60 öre; kart. 75 öre.

Skolmästaren och hans son
En berättelse från 30:åriga kriget af K. H. CASPARI. Öfvers. från 11:te uppl.
Häft. 1 kr.

SYSKONEN
Berättelse af BERTHA SAGER.
Häft. 50 öre; kart. 75 öre.

TVÅ SLAGS LIF
En berättelse ur verkligheten för ung och gammal af A. B. BUXTORF.
Häft. 75 öre; kart. 1 kr.

LITEN OCH VÄRNLÖS
Berättelse af M. LIEBRECHT.
Häft. 75 öre; kart. 1 kr.

Berättelser för folket
Tionde häftet. Af ERNST EVERS.
Häft. 75 öre; kart. 1 kr.

Ur svenska folklifvet.
Berättelser af H. K. Andra häftet. Pris: 50 öre.

Bibliotek för de unga
Flera nya häften.
N:ris 66—69 à 10 till 30 öre pr st.

Teckningar ur lifvet
af E. S. K. Häft. 1: 25.

Några tilldragelser ur
Baron Hans Henr. von Essens
Lefnad. Meddelade af honom själf.
Häft. I och II, hvardera à 1 kr.

Från **P. A. Norstedt & Söner** har nyss utkommit:

Ordningsregler
för
Husjungfrur,
till hjälp och lättnad för unga husmödrar
utarbetade och upptecknade af
HEDVIG HAGLUND,
Föreståndarinna för Björnsnäs hushållsskola.
Pris 25 öre. (S. T. A. 18301)

Läderplastik.

Alla slags verktyg för läderplastik säljas billigast hos
PER FROM, Stockholm,
54 Mästersamuelsgatan 54.
OBS.! Saxar och knifvar slipas.

Annonser för DAGNY

upptagas af

fröken Ingeborg Bergström, *31 Östermalmsg., f. d. 28.*

Fredrika-Bremer-Förbundets

Byrå

54 Drottninggatan, kl. 11—4.

Råd lämnas i juridiska, ekonomiska och hygiena frågor.

Upplysningar lämnas angående ***läroanstalter*** och ***arbetsområden*** tillgängliga för kvinnor.

Anmälningar mottagas till inträde i förbundets ***sjukkassa.***

Äfven personer som icke äro medlemmar af förbundet, kunna blifva delegare i densamma.

Anmälningar till deltagande i de af Fredrika-Bremer-Förbundet ordnade ***Hemstudie-kurser*** mottagas.

Byrån mottager anmälningar af ***nya medlemmar.***

Byrån mottager prenumeration å ***tidskriften Dagny.***

MACK'S
Dubbel-Stärkelse

Det beqvämaste och snabbaste sättet att med ringa möda stärka *kragar, manchetter* o. d. **så att de få utseende af nya** är att uteslutande använda **Mack's Dubbel-Stärkelse.** Hvarje försök leder till fortsatt bruk. Fås öfverallt. Uppfinnare och ende fabrikant **H. Mack, Ulm v. D.**

Ett säkert medel att stärka kragar, manchetter o. d. så att de blifva som nya. På grund af de stegrade fordringar man i våra dagar ställer på linne med afseende på styfnad och glans, har man mångfaldiga gånger sökt förbättra den enkla risstärkelsen genom att uppblanda densamma med borax, gummi, vax etc.; dock lyckas detta endast genom öfning och erfarenhet i tillblandningssättet. Härtill kommer att mången husmoder, oaktadt ihärdiga bemödanden, känner sig besviken och längtar efter ett bättre och säkrare sätt. — Detta sätt finner man blott genom begagnandet af **Mack's Dubbelstärkelse**, ett absolut tillförlitligt och fullkomligt tillredt stärkelsemedel, hvilket innehåller alla nödiga beståndsdelar i välafvägda proportioner, äfven sådana som framkalla en glänsande yta. Genom detta medel kunna kragar, manchetter o. d. stärkas så väl att de blifva som nya. Användandet af denna stärkelse är ytterst enkelt.

Allm. T. 55 32

Fysiologiska skodon
för damer, herrar och barn
tillverkas hos undertecknad till moderata priser.
☞ Personer som hafva ömtåliga eller förstörda fötter, kunna hos mig få skodon, som passa väl och äro bekvämä att gå med.
C. NILSSON, Drottninggatan 100.

Allm. T. 55 32

Smedman den äldres
HANDELS-SKOLA

Stockholm, **Stortorget 16.** Allm. tel. 21 77.

Nya elever mottagas alla tider på året. — **Anmälningstid 9—1.**
Dugliga biträden erhållas från skolan.
Revisioner och **bokföringar** utföras till moderat pris.
OBS.! A bref anhålles om fullständig adress.

Sjuksköterskor

med goda betyg öfver genomgångna lärokurser och utöfvad praktisk verksamhet finnas anmälda å Fredrika-Bremer-Förbundets Byrå, 54 Drottninggatan, 1 tr. Allm. Tel. 48 16.

Anmälan.

Dagny, *som med 1895 börjar sin 10:de årgång, skall j*
farande hafva till hufvuduppgift att bearbeta alla förteelser i
samhällslifvet, som beröra kvinnans intressen och skall därje
allt framgent följa den nyare litteraturen, särskildt sådana
alster, hvilka behandla sociala och sedliga frågor. Tidskri
meddelar dessutom kortare berättelser, biografiska och historiska
kast, öfversikter m. m.

Dagny *redigeras under år 1895 af fröken* **Lotten D**
gren *jämte en af Fredrika-Bremer-Förbundet utsedd* ***Redaktio***
komité, *till hvilken, under Förbundets adress, alla meddelan*
rörande tidskriften böra ställas.

Dagny *utkommer med åtta häften om två tryckark.*

Priset för hel årgång blir fortfarande:

För medlemmar af Förbundet ..... kr. 2,50.
För icke medlemmar ..... » 4,00.

Förbundsmedlemmar prenumerera å Fredrika-Bremer-Fö
dets byrå, 54 Drottninggatan, personligen eller medelst postanvisn
Icke förbundsmedlemmar kunna prenumerera dels vid alla po
stalter i riket, dels på förbundsbyrån, dels äfven hos hr bokhand

Lösnummer kunna erhållas å Fredrika-Bremer-
bundets byrå till ett pris af 60 öre för enkelhäfte.

Barnängens Patenterade Mjölktv

(Patent-nr 2290.)

Redan i äldsta tider var mjölken uppsk
som ett framstående toalettmedel till hı
förskönande, och nutida mejerskors fı
och vackra händer utgöra talande bev
medlets förträfflighet.

Barnängens Mjölktvål är efter en paten
metod direkt framställd från naturlig n
hvadan densamma ovilkorligen gör hyı
huden *hvit, vacker* och *smidig,* hvarom e
hvar kan öfvertyga sig genom någon tid
lig användning.

Obs. I följd af patentet kan inge
än vi framställa denna tvål.
Obs. Etiketterna (med björnstär
och Barnängens namn) äro i
strerade.

Barnängens Tekniska Fabrik, *H. Maj:t Konungens Hofleverantör, Stock*

Sparsamma Fruar! Ull och **Stickylle** emottages till spånad af all slags garn, väfnad af tyger för såväl hand som **maskin, Schalar, Filtar, Plaids, Doffel, Kläden** till **herrkostymer** m. m.
OBS.! **Gardiner i fornnordiska färger** och **mönster** väfvas af såväl rent **ullgarn** som **trasgarn.**
Mattor väfvas. All slags **färgning** och **kemisk tvätt, beredning** och **prässning** verkställes. **Profver** och **pris-uppgifter på begäran.** Gods afhämtas afgiftsfritt från hemmen, ångbåt och järnvägsstation.
Goda varor! Billigaste priser! Reel behandling! HILDUR ANDERSSON,
Rikstel. 163. Allm. Telefon 76 53. *12 Hötorget 12,* *ingång från Oxtorgsgatan. Stockholm*

Stockholm, Aftonbladets trycker i1895.